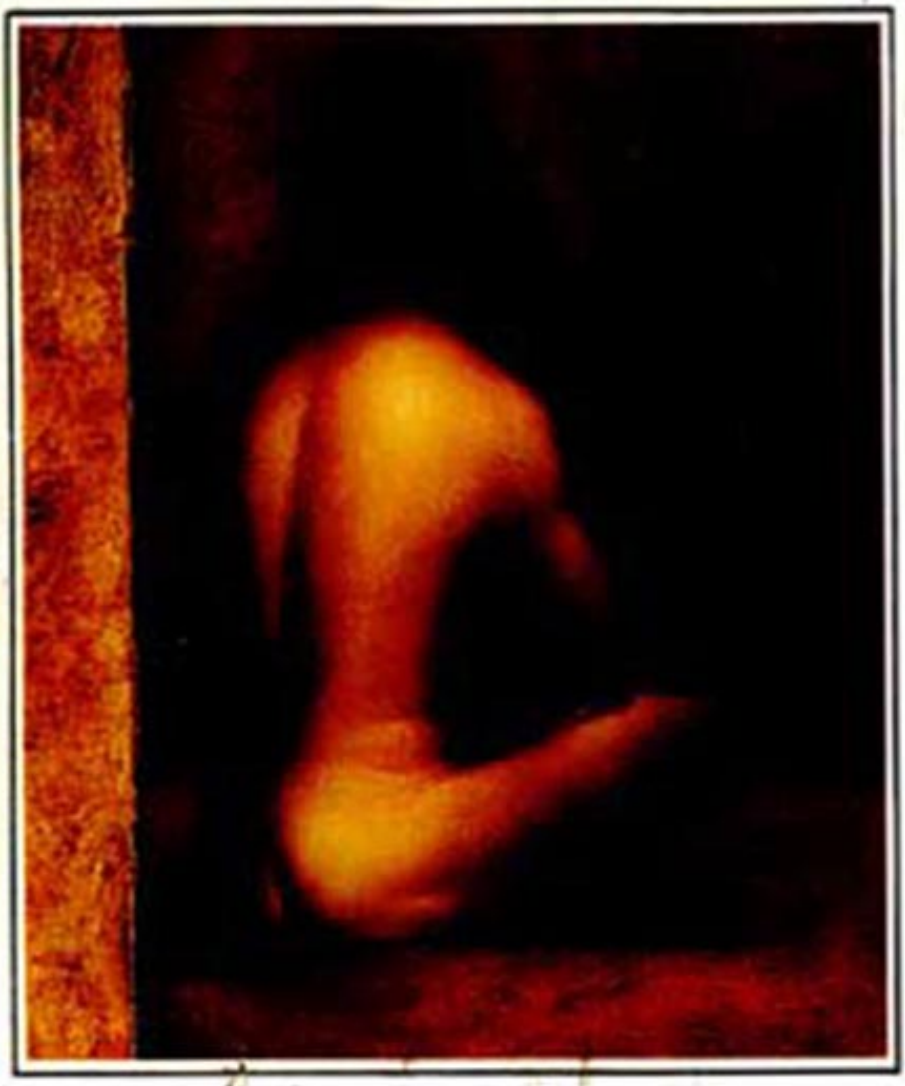
Tahar Ben Jelloun

TANCA'DA SESSİZ BİR GÜN

CAN

Türkçesi
ERHAN BÜYÜKAKINCI

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Özal Basımevi'nde basıldı. (1991)

Tahar Ben Jelloun

TANCA'DA SESSİZ BİR GÜN

ROMAN

Türkçesi
ERHAN BÜYÜKAKINCI

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Babıâli Caddesi No. 19 Kat 2 Cağaloğlu, İstanbul
Telefon: 528 61 13 Faks: 513 51 88

Özgün adı
Jour de silence à Tanger

ISBN 975.510.336-8
© Éditions du Seuil / Onk Ajans Ltd. /
Can Yayınları Ltd. Şti. (1990)

Babama.

"Çocuklara kötülük yapmaktan hoşlanan, yaşlı bir adamdır, zaman."

Georges Schéhadé, *L'Émigré de Brisbane*

Rüzgârın avuttuğu, zamanın unuttuğu, ölümün hiç önemsemediği bir adamın öyküsü...

Atlantik ile Akdeniz'in buluştuğu bu kentte Doğudan eser rüzgâr; sıra sıra tepelerin yarattığı, söylencelerle kuşatılmış bir kent, hoş ve anlaşılmaz gizem.

Yüzyıl ile başlar zaman ya da böyle bir şey. Rif bölgesinde, Nador ve Melilla'da çalışmak için çok erken – on iki ya da on üç yaşındaydı – Fas kentinden ayrılan, savaş yıllarında geri dönen, daha sonra ellili yıllarda, küçük ailesiyle birlikte, rüzgâr, tembellik ve nankörlüğün hüküm sürdüğü boğaz kenti Tanca'ya göçen bu adamın bildik yaşam alanında bir üçgen oluşturur.

Yıkık bir evin içinden geçen, bir daha geçen, ne çirkin ne güzel genç kızların elleriyle taşıdıkları bir testidir ölüm, bu sanrıyı güçlü bir elle uzaklaştıran kişinin kuşkulu ve güvensiz bakışları altında geçen, bir daha geçen genç kızların taşıdığı...

Şimdi yatağındaydı ve canı sıkılıyordu. Dışarı çıkmak, kentin bir bölümünü yürüyerek geçmek, ekmek almak için Büyük Socco'da durmak, dükkânını açmak, büyük beyaz kumaş parçasından cellabeler biçmek is-

terdi. Ama bronşit yatağa çiviliyor onu ve yağmur yüklü Doğu rüzgârı doktorun öğütlerinden daha caydırıcı... soğuk ev. Nem, duvarları yeşil küf çizgileriyle donatıyor. Ağır ağır çürüyen tahta çerçeveye doğru iniyor pencere camlarındaki buğu.

Bir maşlağa, bir yün yorgana sarınmış, düşünüyor, uyukluyor, yağmurun sesini dinliyor ve vücudunun oya oya, kendisini bir gün nasılsa kara ve ıslak toprakla buluşturacak olan bir kapan çukuruna dönüştürdüğü bu yatakta ne yapacağını bilemiyor artık. Aslında yatak koruyor onu. Onu alıkoyuyor. Ayağa kalktığında titriyor, ayaklarının üzerinde güçlükle durabiliyor; sırtında en azından yirmi kilo gelen bir çantayla tırmandığı Al Hoceima'nın dağ yollarını düşünerek tekrar yatağa uzanıyor. Fas'ın Müslüman mahallesinde eski bir evde, ardında beş parasız on çocuk bırakarak öte dünyaya göçen babasının ölümünden sonra çok küçük yaşta çalışmak zorunda kalan genç insanı anımsıyor. Acı veriyor bu anı ona, ama gurur duyuyor onunla. İşte bu koşullarda gururun ne demek olduğunu öğrenmiş ve 'her şeyi tek başına yapmak' zorunluluğunun bir felâket olmadığını anlamıştı.

İkide bir belleğinde beliren bu geçmiş zaman anıları canını sıkıyor, tıpkı şu hayal meyal gördüğü beyaz gökyüzü ya da uğultusunu

duyduğu, kapıları çarptıran rüzgâr gibi...

Olup biten her şeyin yeniden insanın önüne çıkararak onu bunalttığı; aynı sanrının hep aynı yerde dura dura etkisini yitirdiği bir an, usanç. Onun yatağını çevreleyen eşyalar; onun kadar yaşlanmış, yıpranmış ve her zamanki yerlerinde, işlevsiz ve sessizce duran eşyaların durağanlığı, usanç. Yavaşça geçiyor zaman onu kızdırarak. Temizlikçi kadın onun varlığını umursamaksızın taşları yıkıyor. Bir şarkı mırıldanıyor, sanki tek başına. Halsiz, onu inceliyor ve ondan daha az gürültü yapmasını istemekten vazgeçiyor. Anlamaz, diyor kendi kendine. O, köyden göçüp gelen insanların rastgele yerleştikleri kentin kenar mahallesinden geliyor. Hiçbir heyecan uyandırmaz onda bu kadın. Ona bakıyor ve onun bu evde iyi yapabileceği şey nedir diye düşünüyor. Hâlâ genç ve güçlü. Hastalık yüzünden onun bir yatağa bağlanmak korkusuna düşmeyeceğini düşünüyor. Hastalansaydı, kuşkusuz tek başına kalmazdı. Bütün ailesi onun çevresinde olurdu. Akrabalar, komşular ve dostlar. Oysa o, kendisi, çocuklarını görmek isterdi. Yatağının çevresine toplanmış olarak değil tabii ki. Yoksa bu, kötü bir haber olur. Ve sonra o eski günler yok artık. O kadar da ciddi değil durumu. Çocukları telâşlandırmamak gerek. Hayır, aile olmaz. Daha erken, diye söyleniyor. Ve sonra ailesini

yalnızca mutlu günlerde ve bayramlarda görmekten hoşlanır. Şimdilik olabildiğince idare ediyor bronşitle. Fakat usanç, bu ağır, derin, belirsiz yalnızlık hastalığından daha güçlü, daha dayanılmaz. Komşuları dost değiller. Yalnızca komşu. Ne iyi, ne kötü. Onları sohbet etmeye çağıramaz ki. Anlamazlardı zaten. Belki de sıkılan yaşlı, hasta bir adama söyleyecek pek sözleri olmazdı onların. Aslında onun onlara anlatacağı o kadar çok şey vardı ki... Ama onlar alay ederlerdi. Neden bir garibi dinlesinlerdi? Onu tanırlar ve hatta onun sinirlendiği ya da astım nöbetiyle çırpındığı anlarda sesini duyarlar. Hatta balkonlarından onu bir çalıya tutunmuş, eli karnında, ciğerlerini dolduran balgamı tükürmeye çabalarken görebilirler. O, sinirli sinirli beyazımtırak balgamları yere tükürür ve kimsenin kendisini görmediğine emin olmak için çevresine bakar. Onu küçülten ve bayağılaştıran bu durumdan hiç hoşlanmaz. Hatta oradan geçmek zorunda kaldığı için bile kendi kendisine kızar.

Hayır. Komşuları onun muhatabı olamazlar. Erkekler işlerinde. Kadınlar da temizlik ve mutfakta. Nador'da, sonra Melilla'daki Rif Savaşı dönemini anmak için yandaki komşusunu çağıramaz yine de. Hiç olmazsa güzel bir kadın olsaydı şu komşusu. Ve sonra, yakışık almaz bu. Her an düşecekmiş gibi duran,

ortası çatlamış bu tavan usancın ta kendisi. Yatağından uzun uzun gözlerini dikiyor bu tavana; gökyüzü, özellikle bulutlu bir gökyüzü ve elveda demek istermiş gibi onun üzerine eğilmiş tanıdık ya da tanımadık yüzler gözükünceye kadar... Başını çevirdiğinde yüz yüze geliyor nemin kemirdiği yan duvarla: Yavaş yavaş ilerleyen, her geçen gün ona yaklaşan bir duvar. Onun yer değiştirdiğini görüyor ve onu durdurmak ya da uzaklaştırmak için hiçbir şey yapamıyor. Böylece öksürüyor ve gitgide ciğerlerinin içine kadar işleyen aralıklı nöbetlerle soluğu tıkanıyor. Kuşkusuz canını yakan, bu sanrı ve kaygı anlarından onu kurtarmayı yalnızca bu öksürük başarıyor. Uyumaktan çok bu duvarları ve bu tavanı görmemek için kapatıyor gözlerini. Oturmuş, ayak ayak üstüne atmış, başı ellerinin arasında uyukluyor. Öksürükle uyanıyor yine, çünkü tükürüğünü genzine kaçırıyor. Sağlığı yerindeyken bile, her zaman tükürüğü, suyu ya da daha da kötüsü birkaç irmik tanesini genzine kaçırdığı olur. Doğuştan gelen bir kusur bu ailede. Kardeşlerinden biri – artık yaşamıyor – suyu hiçbir zaman bir dikişte içemezdi; küçük yudumlarla içmek zorundaydı. Yeğenlerinden birine 'Aceleci' diye ad takmıştı; çünkü o çok hızlı yemek yer ve hep tıkanır. Boğulmalara yol açan tıkanmış bir boğaz ile kendini belli eder bu ailede za-

man ve ölüm korkusu. Genizlerine bir şey kaçıranlar, paranın ardından en çok koşan ve pintilikleriyle ünlü kişilerdir aynı zamanda. Her şeyi çabucak yutmak, durmadan para biriktirmek ve eşya toplamak isterler...

Yatağına oturmuş, yudumluyor bir bardak çayı. Kendini daha iyi hissediyor, fakat dışarı çıkamıyor. Pencereden bakıyor. O çok sevdiği küçük bahçe, çamur deryası âdeta... Yaban otları sarmış. Hava düzelsin, bahçeyi temizleyecek. Temizlikçi kadından televizyonu açmasını istiyor. Görüntü belirsiz. Gözleri de bozuluyor gün geçtikte. Bu, Fransızca seslendirmeli bir Amerikan filmi. Pek de iyi uymuyor. Zaten anlamıyor bu her gün ulusal marş ve Kuran'dan ayetlerle açılan Fas televizyonunun neden bu kadar Amerikan ya da Fransız dizilerinin bağımlısı olduğunu... Kendisini yalnızca dışlanmış değil, hatta aldatılmış olarak görüyor. Hiç mi hiç ilgilendirmiyorlar onu bu kovboy, gangster ya da ahlaksal çöküntüye uğramış zengin Amerikalılar. Alışkanlıktan sinirlenmiyor başka bir topluma yönelik bu programların karşısında; alay ediyor, eleştiriyor, 'kültürsüz ve okuma yazma bilmeyen insanlara' lânetler yağdırıyor. Bugün kızdırıyor onu usanç; her zamankinden daha sinirli yapıyor onu. Sekiz bin dirhemden fazla bir para ödeyip aldığı bu tele-

vizyonu kırmak ister gibi hareketler yapıyor. "Ben bu parayı çöl deresine atmışım," diyor. Kim gelip de ona arkadaşlık edebilirdi? Hangi dostunu çağırabilirdi gevezelik etmek, yavaş geçen sıkıcı zamanı birlikte geçirmek için? Öyle herhangi bir insanın varlığını istemiyor. Yoksa bir hastabakıcı tutabilirdi. Bunu yapmayacak, çünkü hasta değil. Kendisini hasta değil de, kahrolası bir Doğu rüzgârı ve acımasız, pis bir yağmur yüzünden evinden çıkamayan biri olarak görüyor.

Arkadaşları çoktu. Tamamı, ya da hemen hemen hepsi ölmüştü. Onları düşünüyor birer birer ve bu dünyayı erkenden terk ettikleri için onlara kızmaktan kendini alamıyor. Onların ölüp gitmeleri, onun artan ve ağırlaşan yalnızlığı. Birlikte geçen nice zamandan sonra; nice felâket, nice suç ortaklığından sonra, onu yalnız bıraktıkları, terk edip gittikleri için onlara kızmak onun hakkı. Dostları olmayan, ama onun gönülden sevdiği dört kardeşi; Muhammed, Allal, İdris ve Hadi bile ölmüştü. Onları sırayla gömmüş ve her keresinde, bir köşede yapayalnız ağlamıştı bir çocuk gibi. Yeğenleriyle olan bağlarını korumaya çalışmıştı. Ama umduğunu bulamamıştı onlarda.

Yiyip içmeyi seven, neşeli bir insandı Mulay Ali. Uzun boylu, güler yüzlü biri olan bu

eski tüccar, altmış beş yaşına gelince, tıpkı bir memur gibi işten elini çekmeye ve geri kalan günlerini eğlenerek geçirmeye karar vermişti. Bir yabancı olan karısının ölümünden sonra yeniden düzenlemişti yaşamını. Hiç çocuk doğuramayan, soylu ve orta yaşlı bir kadınla evlendirmişti onu kader. Gürültü patırtıdan uzak bir yaşam sürmüşlerdi. Hatta anlayışlı bir komşu sayılırlardı. Mulay Ali, öğle sonralarını iskambil oynamakla geçirirdi. Hepsi de emekli ve iyi gelirli olan; sanki bir nikâha gider gibi her zaman bembeyaz giyinmiş oyun arkadaşlarını çağırırdı evine. 'Tuti' oynarlardı. Endülüs döneminden kalma bir oyundur bu. Kartların adları hâlâ İspanyolcadır: *Rey*, *Espada*, *Copas*... Eldeki on kartın puanlarına göre para konur ortaya. Sinir krizinden – hatta saradan – tutun da mutluluğa, sevinç gösterilerine varıncaya kadar insandaki tutkuları uyandırır bu oyun. Karılarının kaderine ve geleceğine ant içtikten ve bu bahsi kaybettikten sonra kimi kocaların onlardan boşanmak zorunda kaldıkları anlatılır. Fakat bunlar on, yirmi yıl önce olmuştu.

Dostlarıyla birlikte olmanın verdiği zevk ve neşe için oynardı Mulay Ali.

Bir gün, camideyken, kalp krizi geçirmişti. Hastaneye taşımışlardı onu; kendine geldiğinde doktora sorduğu ilk soru, öğle sonların-

da iskambil oynayıp oynayamayacağı olmuştu. Dostları da doktorun dikkatini çekmemek için gürültü yapmaksızın, hasta yatağının üzerinde, onunla birlikte iskambil oynamaya gelmişlerdi. İşte o gün, dostlarından, öldüğü gün, tabutunun yanında esaslı bir tuti partisi yapacakları sözünü almıştı Mulay Ali. Tehlikeli bir işti. Ama kimse onu engelleyemezdi.

Birkaç ay sonra, bir iskambil partisi sırasında, bir kalp kriziyle yere serilmişti Mulay Ali. Teslim etmeden önce ruhunu, "Allah birdir ve Muhammed de onun peygamberidir." diye Müslümanların 'şahadet kelimesi'ni söylemek için sağ elinin işaret parmağını kaldırdığında, dostlarına verdikleri sözü anımsatmak için sol elinde bir iskambil kâğıdı tutuyordu. Dostları, onun tabutunun huzurunda oynamamışlardı, ama üç gün boyunca, aynı saatte gelmeyi sürdürmüşler ve aynı yerde, kalpleri sızı, gözleri yaşlarla dolu oyun oynamışlardı.

Durmadan yağıyor yağmur. Yatağından görebiliyor Mulay Ali'nin evinin çatısını. Birlikte hiç oyun oynamadığı, ama ara sıra sohbet ettiği, Rif'teki geçmiş yılları andığı bu adamı düşünüyor. Yalnızlığı ve usancı tanımamış biri olarak düşünüyor onu. Yaşlılığı bile tanımamış biri... Yetmiş yaşından sonra ölmüş olsa bile, hastalık ve başka engeller tanı-

mamıştı Mulay Ali. İyi bir komşuydu. Ölmemiş olsaydı, onunla birkaç saat geçirmek için gelirdi. Ama burada değil artık o ve dostlarının da basit ve durgun bir yaşam sürdüren soylu kadının evine girmek için hiçbir nedeni de kalmamıştı artık.

Mulay Ali'nin adını karalamak için işaret parmağıyla bir çizgi çekiyor, sonra karşı duvara asılı bir fotoğrafa bakıyor. Touizi bu, hiç evlenmemiş Touizi. Genç ve güzel bir kadının peşinden koşarken öldü. Evli ve bir sürü çocuk babası olan bütün dostlarını imrendiren bir yaşam sürüyordu. Kendi isteğiyle, zevk için bekâr kalmış; yakışıklılığı ve cömertliliğiyle kendisine çektiği saf, genç kızlarla ya da başkalarının karılarıyla olan maceralarını koleksiyon yapıyordu adeta. Bir Doğulu prensin sekreteri olduğundan, pek fazla bir işi de yoktu. Çoğu zaman başka bir yerde olan 'patron'unun işlerine o bakardı. Kadınları ayartmak, eğlenmek ve arkadaşlarına yaşadığı öğle sonralarını anlatmakla geçirirdi bütün zamanını. Sevişmek için en uygun zamanın ikindi namazıyla güneşin batışı arası olduğunu söylerdi. Bedenin işte yararlılığı, günışığı ve kadınların en iyi kösnül dönemleri üzerine bir kuramı vardı. Ona göre, uyumak ve uzun bir gün geçirmiş bedeni dinlendirmek içindir gece. Aşk için en elverişsiz zamandır. Gün içinde ölü bir zaman olmasına

karşın, öğle sonrasını, cinselliğin yer almadığı iskambil partilerinden çok, neşeli eğlencelerle geçirmek daha iyi olur. Bütün günü doldurduğunu söylerdi o zamanın. Önce, o zamanı düşünür insan ve içi neşeyle dolar; o süreyi yaşarken ağzı kulaklarına varır; sonra da, geceye hazırlanırken, onu bir kez daha düşünerek dinlenmeye çekilir.

Kadın bedenine karşı sonsuz sevgi beslerdi. Rahatlıkla anlatırdı yaptığı yaramazlıkları. Hiçbir zaman bir kadına âşık olmadığını söylerdi; bunu da acı bir şey diye nitelerdi. Buna karşılık, ancak bütün kadınları sevebilirdi; onlara minnet duymak, onları yüceltmek ve güzelliklerini övmekle geçirmişti bütün ömrünü.

Ortalığı birbirine katmayı seven bir insandı Touizi. Anlattıklarıyla düşler âlemine soktuğu namuslu insanların huzurunu bozardı. Bugün, bu dünyada değil artık ve arkadaşları özlüyor onu. Özellikle de dostluğa çok gereksinimi olan bu adam özlüyor. Düş kuruyor, Touizi'nin ona anlatabileceği şeyleri düşünüyor. İkindi vaktinde, yeni boşanmış genç bir kadınla seviştikten sonra, onu görmeye gelmiş olabilirdi. Karnında onun çocuğunu taşıdığını ileri sürebilecek genç, bakire kızlardan sakınırdı. Hoşlanırdı serüvenlerini ayrıntılarıyla anlatmaktan. Hiç çaktırmadan, serüvenleriyle böbürlenir, arkadaşlarının kıs-

kançlık duygularını kabartmaktan zevk alırdı. Birinde, evlenmeyi taktı kafasına; özgün, ama uygulanması olanaksız bir çözüm yolu bulmuştu: Belirli ve uzatılabilir bir sözleşmeyle evlilik. Evli arkadaşlarını güldürürdü bu. Bu dünyada değil artık Touizi. Çok erken göçüp gittiği için biraz kızıyor ona. Ölüm nedeni neydi aslında? Anımsamıyor, ama peçeli bir kadının ardından koşarken, ayağı bir taşa takılıp yere düşmüş ve başını kaldırım kenarına çarpmış olarak düşünüyor onu... Aldatılmış bir koca da öldürmüş olabilirdi onu... Boğazlanmış ya da iğdiş edilmiş. Hayır. Çok kötü şeyler bunlar. Bu can sıkıcı odanın içinde, bu kanlı görüntülerin gözünün önünden geçişini izlemek, dahası kendisini kurtarmaları için sızlanmakta ve yalvarmakta olan Touizi'nin sesini duymak, korkunç bir şey!.. Seviştikten sonra eceliyle ölmüştü zavallı Touizi; onunla ilk kez buluşan bir genç kadının kolları arasında sonsuz uykusuna dalmıştı. Eğlencelerinin en çılgınını yaşamıştı böylece. Kadın bedenine görkemli bir saygı sunduktan sonra ölmüştü yavaş yavaş. Dikkat etseydi, çok ileri gitmeseydi, sigarayı bıraksaydı keşke. Kendine baksaydı, burada olacaktı hâlâ; yaşamdan zevk alacak ve arkadaşlarını büyülemeyi sürdürecekti.

Beşir, namaz kılarken ölmüştü. Herke-

sin kendine göre, bu dünyadan göçme biçimi var... Beşir'in, dükkânına kendisini görmeye geldiği ve Arap âleminin siyasetini yüksek sesle eleştirdiği günleri çok iyi anımsıyor. İslama tutkundu ve bu dine lâyık bulmadığı Araplar yüzünden düş kırıklığına uğramıştı. Hiçbir namazı, hiçbir filmi kaçırmazdı. Özellikle artık çalışmadığı zamanlar, sinema ile cami arasında geçirirdi gününü. Kültürlü bir insandı, şiirsel yapıtlar kadar İslam üzerine Arapça ve Fransızca kitapların da çok olduğu, kentin en iyi kütüphanelerinden birini kurmuştu. Başka dil ve kültürlere meraklı Arap aydın geleneğini yeniden değerlendirmek isteyen, iki dili çok iyi bilen bir düşünce adamıydı. Gereksiz konuşmalardan nefret eden bambaşka bir insandı. Ya bir bilgi almak, ya da yabancı radyolardan birinde duyduğu, Londra ya da Viyana'da yayımlanmış bir araştırmanın önemini haber vermek için gelirdi dükkâna her zaman. Fakat namaz kılarken ölmüştü, hiç hasta yatağına düşmeden, incelemekte olduğu bir yapıtı masasının üstünde açık bıraktıktan sonra... Güzel bir ölüm, ama acı ve beklenmedik...

Temizlikçi kadın ona bir çay getiriyor. Kadına bakıyor ve birkaç kaba sözcük mırıldanıyor. Çay soğuk ve yeterince şekerli değil. İşte bu, onu kızdırmaya yetiyor. Çağırı-

yor kadını. Gelmekte gecikiyor. Bağırıyor. Özür dileyerek geliyor kadın. Çay tepsisini alıyor ve ona başka bir çay öneriyor. Koyu bir kahve istiyor. Ona küfrediyor. Kadın onu duymuyor ya da hiçbir şey duymamış gibi yapıyor. Onun huy değişikliklerine katlandığı için ücret alsa bile, isteyerek çalışan iyi bir kadındı. İçiyor kahvesini ve hiçbir şeyin neşelendirmediği düşüncelerine dalıyor yeniden. Marazi düşünceler bunlar. "Yaşam böyle işte," diyor kendi kendine. Bütün arkadaşlarını yavaş yavaş alıp götüren yaşam. Onu yalnız bırakan... Uzun süre hastanede can çekişmiş olan Allam'ı düşünüyor yeniden. Hayatında ağzına bir damla içki koymamış olan Allam, sirozdan gitmişti öte dünyaya... Kötü biri değildi, namusluydu Allam. Hatta şakacıydı. Öyküler anlatmaktan hoşlanır, çalışmaktan nefret ederdi. Karısı zengindi ve bundan hiçbir zaman şikâyetçi olmamıştı. Karısını "Patroniçe," diye çağırırdı. Arkadaşlarının gözünde, karısının kendisine egemen olmasına izin verdiği için kılıbık bir adam olarak tanınırdı.

Bir kez acı çekmişti zavallı Allam; bir hafta boyunca onunla alay edip soluğunu ona yavaş yavaş yaklaştıran ölümün, onu korkunç acılar içinde öbür dünyaya götürdüğü gün...

Onu hastane yatağında görmüş ve ağlamıştı. Onu artık bir daha göremeyeceğini bili-

yordu. Ondan kalan bu son anıya üzülüyordu bugün. Bu dostunun yerinde, bu beyaz ve sert çarşafların içinde, hiçbir şeyin onu avutamayacağı ve onun huzur gereksinimini karşılayamayacağı bu hüzün dolu anlarda orada olan kişi, neden o değildi? Yaşamın abarttığı nice imge, bu uzun kış gününde boğuyor onu. Onlardan kaçmak için ne yapabilir? Çocukları uzakta. Biri yurt dışında; telâşlandırmamak gerek onu; telefon etse, gelecek, biliyor bunu, fakat abartmamak gerek bazı şeyleri. Öbürü çalışıyor ve önemli bir neden olmadan yerinden ayrılamaz. O kadar önemli bir şey yok aslında; yalnızca, birazcık yalnızlık ve yavaş yavaş çöken, çatıyı geçen ve bedeninin üstünde ağırlığını duyumsatan bu kurşuni gökyüzü. Her yanını saran ve kafasının içine acı, hastane ve parlak gözlü ölüm imgeleri sokan bu güçten nasıl kurtulabilir? Ah! Genç ve güzel bir kadın onu ziyaret etse, onun sırtını ovsa, ellerini okşasa ve üzerine uzun, kokulu saçlarını yaysa?.. Çok güzel olurdu; ya da bu, ölümün değişken ve belirsiz yüzü olabilirdi... Ölümün eşiğinden dönmüş yeğenlerinden biri, ruhunu teslim edeceğini sandığı anda, yatağının üstünde duran ve yanına gelmesi için onu sıkıştıran çok güzel bir kız gördüğünü söylemişti ona. Kız öylesine sabırsızmış ki, ona elini uzatırken, ayağı kaymış ve dengesini yitirip boşluğa düşmüş.

Yaşlı ortağı Abbas'ı çağırabilirdi. Fakat konuşmuyorlar artık. Son keresinde tartışmışlar ve birbirlerine hakaret etmişlerdi. Bir yıldan fazla zaman geçti. Günü gününe tam bir yıl. Onu buraya çağırmak onunla barışmak için bir bahane olabilirdi. Huyları aynı: Alaycı ve şakacı, özellikle başkalarına karşı. Fakat şaka ikisinden birine dokunursa, mizah duyguları yitip gider ve şakaya kurban olan da öfkelenir ve kızar.

Hayır, gururu, Abbas'ı çağırmasına izin vermiyor. Ve, yine de, başkalarına şaka yapmak onu rahatlatacaktı, böyle duyumsuyor. Onun sıkıntısını azaltacak ve öğle sonrasını güzel geçirtecekti. Fakat kime kötü söz söyleyebilirlerdi? Bütün dostları ve bütün kurbanları ölmüştü. Ölülerin ardından kötü sözler söyleyecek kadar da ileri gidemezlerdi ki? Bu, onları rahatsız etmeyebilirdi belki de. Böylece birkaç rahmetliyle şöyle küçük bir hesaplaşma yaşardı!

Ne halde acaba Abbas? İki karısı, iki evi ve birçok da çocuğu var. İşleri iyidir. Son olarak, üçüncü bir kadın daha almayı denemişti, dükkânında çalışan genç, dul bir kadındı bu, ama iki karısı ona karşı birleşince tasarısından vazgeçmek zorunda kalmıştı. Yine de bu olay, onu, lise çıkışlarında, hurda bir Mercedes'in içinde genç kızları gözetlemekten alıkoyamıyordu. Ara sıra ona oyun oynar mi-

yopluğu. Bir gün, bir kız arkadaşıyla yürüyen kendi kızını izlemişti. Kızı ona bağırmak için başını çevirdiğinde, "Ciddi olup olmadığını bilmek istemiştim" gibisinden birşeyler mırıldanmıştı Abbas. Aynı akşam, kızına bir armağan vererek onun suskunluğunu satın almak istediği için hata işlemişti. Bütün kentte duyulmuştu bu olay. O zamandan sonra gözlüklerini değiştirmekle kalmamış, lise çıkışlarında kız tavlamayı da bırakmıştı.

Esiyor rüzgâr, özgür ve kayıtsız. Nasıl kurtulabilir zamandan? Onu nasıl hızlandırabilir? Onu düşünmemek, ama nasıl? Hâlâ bütün gücü yerli yerinde, bütün ilaçları tuvalete atıp, artık bir daha görmemek için tüm gücüyle sifonu çekerek bu ağır yok oluşa karşı duran bir yaşlı adamın bakışlarına değercesine geçecek taze bir genç kız gövdesini nerede bulabilirdi?

Uzaklara gitmesi gerekiyordu zamanda yeniden yaşaması için o güz öğle sonrasındaki anıyı; Melilla'daki ardiyesinde, genç bir İspanyol kızın ona vücudunu sunduğu anı... Bakire ve çekingen kız, genellikle onu erkeklerden ve özellikle 'los mauros'lardan uzak tutan Katolik ailesinden kaçıyordu. Anımsıyor o zamanları; yakışıklı, şık ve kibar olduğu zamanlar. Avrupalılar gibi giyindiği; ancak az sayıda Müslümanın girebildiği İspanyolların özel klüplerine gitmeyi aksatmadığı zaman-

lardan kalan fotoğrafları yayıyor önüne. Hovardalığın, zevkin, eğlencenin ve sarhoşluğun zamanı. Birkaç bardak xeres içmek ve İspanyollarla birlikte yasadışı serüvenlere girişmek zorunda kalırdı. Arada sırada gelirdi Lola, hep de beklenmedik anlarda... Onun geldiğini görünce, komşularının bakışlarını gözden geçirerek kapatırdı dükkânının perdelerini. Çok hoşlanırdı uzun uzun okşamaktan Lola'nın küçük, sıcak ve tatlı göğüslerini. O an, hâlâ canlı ve hatta yakıcı bile... Bu uzun günde, zevk ve özlem dolu bir gülümseme biraz ışık yayıyor onun yüzüne. Yirmi yaşındaydı; Lola da on altısına yakın. Bir Müslümanın kollarında bir çocuk! Neden onun yaşamını altüst etmişti ki; ama bu tehlikeyi severdi o. Bir gün, Lola, sömürge ordusundan bir subayla evlenmişti ve onu bir daha görmemişti ondan sonra. Belki de böylesi daha iyi! Neredeydi acaba şimdi? Belki de ölmüştür. Hayır, ölümsüzdür Lola. O beden, o bakış, o küçük göğüsler, sonsuzluk için yaratılmışlar. Lola, üstelik her zaman on altı yaşında, belki de yirmi, ama daha fazla değil. Onu düşünürken, onun varlığından kuşku duymaya başlıyor. Belki de onu uyduruyor; neden olmasın? Kimseye zararı yok ki bunun. Yirmi yaşındayken, sevildiğini ve Lola adındaki güzel bir İspanyolu büyük bir tutkuyla sevdiğini düşlemek onun hakkı. Onu düşünde yeniden gör-

meyi çok isterdi. Bunun için, her soluk alışında hırıldayan, dolu bronşlarının kendisini rahatsız etmeyeceği bir uykuya dalabilmesi gerekiyordu. Yoksa Lola, onun yatağına girmez, çıplak vücudunu onunkiyle birleştirmezdi. Yanağına götürüyor elini, çekiyor ve başaramıyor. Derisi kemiğine yapışmış. Kuşkusuz Lola hoşlanmayacak bu kırışıklardan ve bu kurumuş topraktan. Belki de Lola yalnız şimdi; çocukları tarafından bir huzurevine bırakılmış. Belki de kocası savaşlardan birinde ölmüş. Ve o, zamanını kendisi gibi yalnız bir kediyle konuşarak geçiriyor olabilir. Bütün o yaşlı insanları düşünüyor; mezarlıktan pek farklı olmayan huzurevlerine bırakılarak yaşamdan koparılmış o yaşlı insanları... Hele şükür, 'ilerleme' denen bu şey henüz girmemişti Fas'a. Sonra çocukları böyle bir şey yapmazlar, diye düşünüyor. Onları iyi yetiştirmiş ve Tanrı sevgisinden sonra gelen anne ve babaya saygıyı öğretmişti onlara. Ve büyümüş olsalar bile, çocukları, anne ve babalarının hayır dualarına inanırlar hâlâ. Onu isterler, ona lâyık olmayı ve onunla övünmeyi dilerler. Hatta bunlardan biri, onun yerini değiştirmeye kalkışsa, ona lânetler yağdırır ve bunu yapmasına izin vermezdi. Onu huzurevine kapatmak, onu hızlı ve acı dolu bir ölüme mahkûm etmek olurdu. Ölüm hiç de dinlenme değil, ama çocuklarının attığı bir tek-

meyle gideceği ölüm bir cinayet olur, diye düşünüyor. Biliyor; çocukları burada değil. Tanca'dan uzakta yaşıyorlar, ama sık sık ararlar onu telefonla. O da yakınmaz, durumunun iyi olduğunu söyler. Onları rahatsız etmek istemezdi. Ya sonra, işlerini güçlerini bırakıp da onu görmeye gelirlerse, işte yeterince hasta sayılır o zaman. Onların ziyareti durumu daha da kötüleştirecekti. O kadar da abartmamak gerek. Küçük radyoyu açıyor. Şarkı söyleyen Farid El Atraş. Ondan nefret ediyor, çünkü adam şarkı söylemiyor, âdeta sızlanarak ağlıyor ona göre. "Hepsi de yakınıp dururlar," diyor kendi kendine. Kabalık bir yana, çirkinler üstelik. Böyle bitmek bilmeyen bir günde, yalnız bir adam için bu kadarı da fazla. Yemek istiyor canı, doktorun ona öğütlediği o tatsız, tuzsuz, baharatsız yemekten nefret ediyor. Hayır, bu buğuda pişirilmiş sebzeler, ya bir hasta, ya da ölüm döşeğinde yatan biri için. Bol baharatlı bir bakla tajini çekiyor canı. Bunu hazmetmek için de üstüne koyu, bol şekerli bir çay. Bütün bunlar ona yasak. Fakat o, alay ediyor doktorun kendisine dedikleriyle. Doktor tarafından ölüm tanısı konmuş ve son isteği bu dünyadan karnı tok göçmek istemiş bir arkadaşının öyküsünü anlatıyor. Yağda kızartılmış et tajinini yemiş, üstüne bütün bir çaydanlık çay içmiş ve hemencecik sağlığına kavuşmuş-

tu arkadaşı. Aynısını yapmak istiyor. Karısı, ona böyle bir yemek hazırlamayı istemeyecektir. Karısı, disiplinli hastadır. Doktorun öğütlerini harfi harfine uygular. O, karısıyla alay eder ve ona takılır. Karısının, hastalığının ne kadar ciddi olduğunu kendisine kanıtlamak için bu ilaçları bunca düzenli aldığını söyler. Ona inanmaz ya da inanmamış gibi yapar. Bu da kadıncağızı kızdırır.

Dostları ölmüştü. Ailesi küçülmüştü. Birçok yeğeni ve kuzeniyle arası iyi değil. Onları o kadar eleştirmiş, o kadar küçümsemişti ki, birkaç insanın varlığına gereksinim duyduğu şu anlarda, onlarla barışmak cesaretini kendinden bulamıyor. Uyumlu olmak istiyor. Sevdiği ve hiçbir zaman eleştirmediği bir yeğeni var. Aslında biraz benzeşirler. Öğüt verme meraklısı, alaycı ve sinirli. Yirmi yıllık bir yaş farkı.. Kendisinin hâlâ "Yumurcak" diye çağırmayı sürdürdüğü altmış yaşındaki bir adamın yeni bir ahlak dersine daha katlanamazdı. Bu ders, yıkık bir evin içindeki bir cinayet gibi bir şeydi.

Aslında ev, pek iyi bir durumda değil. Yıkıntı halinde. Tavan ve duvarlardaki çatlakları görmeye yanaşmıyor inatla. Yalnızca zaman geçirmek için onlarla ilgilenebilir, bir muslukçu getirtebilir, akan muslukları tamir ettirebilir, onların çevresine sardığı iplikleri çıkarabilir ve bu su kaçağını ve hiç durmayan

gürültüsünü engelleyebilirdi. Hayır. Muslukçuları sevmez o. Onların dolandırıcı, sahte zanaatçılar olduğunu söylüyor. Onlarla konuşmayı da hiçbir zaman başaramamıştı. Bu yüzden ipleri ve suyun boşa akmasını yeğliyor. O kadar da sinirlenmeye gerek yok; hep aynı olmuştu bu. Tamiratçılar ve kendisi, sonunda cıngar çıkardı. Her zaman.

Nasıl yok edebilir bu bitmez tükenmez yalnızlığı; düşüncelerinin çevresinde dolanan, imgelerini karıştıran bir kasırga olan yalnızlığı? Nasıl sokabilir bu evin içine neşeyi ve güneşi? Acılardan daha dirençli, daha kurnaz; ilaçların kimyasal formüllerinden daha zeki olması için kim güç verecek ona? Emekli, ama hâlâ genç olan bir banka memuru arkadaşını çağırmaya karar veriyor. İyi anlaşırlar. Eski bir komşusu olan babası iyi bir adamdı; Fas'ın Müslüman kesiminde bir terlikçi dükkânı vardı. Banka memuru da iyi bir adamdır; fazla açıkgöz olmasa da sevecen biridir. Tiyatroda oynamak istiyordu. Hatta *Kibarlık Budalası*'nı Arapçaya uyarlamıştı. Larbi'dir adı; oyuncu adı olarak kendisine Rabiye'yi (İlkyaz) seçmişti. İnsanlar onunla alay ederler, onu Şitâ (Kış) diye çağırırlardı. İnsanların engelleri ve alayı başa çıkılmaz olunca bu sanatçılık hevesinden vazgeçmek zorunda kaldı. Tiyatrodan bankaya geçince yaşama sevincini yitirdi. Kendisinden daha yaş-

lı insanlarla dostluk etmeye başladı, iyi bir kuziniyle evlendi ve bir sürü çocuğu oldu.

Telefona Larbi'nin karısı çıkıyor. Evde değil Larbi; yolculuğa çıkmış. Hayır, bir tiyatro turnesine değil, insanın çalışmasının ve yaşamasının alabildiğine güçlü olduğu şu 'gecekondu' mahallelerinden birinde, bir halk mahallesinde bulunan, disiplinsizliğiyle ünlü bir liseye öğretmen olarak atanmış olan büyük kızını görmek için Kazablanka'ya gitmiş. Yetkililerden izin almaksızın geceleri ortaya çıktıkları için bu mahallelere 'gecekondu' adı verilmiştir.

Kızı hâlâ evlenmemiş; bir aile desteğine gereksinimi var. Olağan bir şey bu. Bu büyük kentte yitip gitmiş. Kazablanka genç, yalnız kızları hiç sevmez. Larbi ona moral vermek için gitmişti. Ama bu kötü. Larbi burada olmalı ve desteğe gereksinimi olan yaşlı bir dostunun yanında bulunmalıydı. O da kendisini yalnız ve yitik hissediyor. Bu Kazablanka'nın serserilerinden korkan zavallı kıza kızıyor. Neden daha serbest bir kız değil bu? Böylelikle babasını rahatsız etmekten kaçınacak, varlığına gereksinim duyanlara bırakacaktı onu. Evlenebilirdi, ama çok güç beğenen biri. Üniversiteler okumuş, diplomalar almıştı. Bu da ona rastgele biriyle evlenmeme hakkını veriyor. Hiç olmazsa güzel mi bari? O kadar da değil. Biraz da kaba. Kızın bir

kocası olsaydı, Larbi, şu anda yaşlı ahbabıyla sohbet ediyor olacaktı. Ne yazık, ne de iyi anlaşırlar. Larbi sakin ve çabuk heyecanlanan biridir. Onu dinlerken sabreder, anlatılan öyküyü üçüncü kez dinlediğini belirtmek için onun sözünü kesmezdi... Hayır, aynı şeyleri yinelediğini ona anımsattıracak kadar yüzsüz değildir. Efendi biri. Fakat bu adamın kendisinden daha az kibar bir kızı var. Bu çok acı. Onun zamanında kızlar okula gitmezdi. Güzel ya da çirkin, evlendirirlerdi. Onlardan kurtulurlardı. Ev işleriyle uğraşırlar, çocuk yaparlardı. Bugün de çocuk yapıyorlar, ama evleriyle uğraşmıyorlar. Evlenmemiş olanlar da babalarına muhtaç. Olağan bir şey bu; fakat bir insanın tam kendisini yalnız hissettiği bir anda neden babasına gereksinimi olmuştu bu kızın? Yine de ona kızamıyor; hangi hakla kızacak?

Şöyle diyor kendi kendine: "Larbi iyi bir oyuncu olamazdı... ben de; ama hiç olmazsa ben, yalancıları, ikiyüzlüleri kovmasını bilirim. O ise iyi bir baba olmak istiyor... ama bu da ona başkalarıyla arkadaşlık edecek vakit bırakmıyor; ne yazık. Onu severim; iyi bir insandır, şakalarım kendisine dokunsa bile, gülümsemeyle karşılık verir."

Perdenin bir kenarını kaldırıyor ve pencereden bakıyor. Dışarıda tek başına duran, ıslanmış bir kedi, bu uzun günün hüznü san-

ki. Bir örtüye sarınmış, temizlik yapan hizmetçiden daha çok üşüyor kedi. Kadından nefret ediyor. Onu sinirlendiriyor bu kadın. Onu aptal ve çirkin buluyor. Çekici değil hele şükür. Ondan söz açıldığında, bazan da onun önünde, şöyle der hep: "Bu kadında her şey düşük, göğüsleri, kıçı, yanakları, karnı." Kadın olduğu ve kendisini baştan çıkartabilecek hiçbir özelliğe sahip olmadığı için kızıyor ona. Bu kadın bir dolandırıcı ona göre. Yedi çocuğunu doyurmak için çalışıyor. Ona acıdığı da oluyor ara sıra ama bunu belli etmiyor. Kedi, yağmurdan kaçmak için duvar kenarına sığınıyor. Titriyor. Yavru olmalı. O kadar sert esiyor ki doğu rüzgârı sallıyor onu. Rüzgâr ve yağmur, onun astımının sorumlusu iki düşman. Kendi kendine hâlâ soruyor rüzgârın konakladığı bu kente neden yerleştiğini? İki denizin birleştiği, az sayıda insanın zengin olmayı başarabildiği, arkadaşlık kurmanın zor olduğu bu yeri neden seçmişti? Oysa dostları, gerçek dostları, onunla aynı koşullar içinde yaşamış olanlar, Fas'tan ya da Kazablanka'dan gelmiş dostları, hepsi de ölmüştü. Dost olabilmişlerdi, çünkü hepsi de kentin sakinleri tarafından dışlanmış hissetmişlerdi kendilerini. 'Kentlerin kenti', 'kültürlerin ve görgü kurallarının anası' Fas'tan ayrılmak zorunda kalmışlardı, çünkü yıkılmakta olan o kentte, hiçbir şey mümkün değildi artık.

Kuzey Fas'ın hâlâ İspanyol işgali altında bulunduğu ve Arbaoua sınırında pasaport göstermenin zorunlu olduğu günlerde, güç koşullarda gerçekleşen bu kent değişimi, onu çok sarsmıştı. Küçük düşürücü davranışlarla karşılaşmışlardı, çünkü *guardia civil*, Faslıları didik didik arıyor, bu ülkenin onlara ait olmadığını göstermek için saatlerce bekletiyordu onları. Uzaklaştırmalardan, hatta sürgünlerden söz ediliyordu. İşte bütün bu kötülükler, oradan geliyor. Fas'ta kalmış olsaydı, dostlarını yitirmeyecek ve bu körolası doğu rüzgârı yüzünden üşütmeyecekti. Bir felâket, bu sürgün. Abartıyor! Çünkü bu kent neşe katmıştı onun yaşantısına, fakat şu anda bundan söz açmıyor, çocuklarının lisede aldıkları iyi notları unuttuğu gibi, bu evi satın alarak iyi bir iş yaptığı günü örneğin, unutuyor; Marsilyalı göçmen işçileri götüren ve Tanca'ya uğrayan, Paquet şirketinin gemisi *Paquet*'yi; kentin en iyi cellabelerini dikerek Güney Faslılar arasında ün saldığı için, kendisine gelirlerini iki katına çıkarma olanağını veren geminin geldiği günleri anımsamıyor artık. Sıkıntılı olduğu şu anda, her şey ona olumsuz görünüyor.

Rahatsızlığının nedenini bulduğuna göre, doktor çağırmaya ne gerek var? İyileşmesi için bu kenti terk etmesi yeter. Fas'a gitmek, Müslüman mahallelerine inmek, doğdu-

ğu sokağı bulmak, bronşlarının içinde hareket eden, geceleri biriken ve onu havasız bırakarak boğmaktan zevk alan küçük kristal tanesi gibi mikropların dostu özlem duygusundan uzaklaşmak... Tanca ve şeytanları, doğu rüzgârı, onu dinleyebilecek ve onun dert ortağı olabilecek dostlarının yokluğu ya da daha doğrusu onların sonsuzluğa göçmeleri; işte onların hazırladığı bir komplonun sonuçları, bu soluğunu tıkayan krizler.

Bahçeye çıkmak. Muşmula ağacının gölgesine bir sandalye yerleştirmek. Bütün sandalyeler harap. Hiçbiri de dört ayağı üzerinde durmuyor. Çok yıpranmışlar. Bazılarının oturağı delik; ötekilerinin arkalığı yok. Seccadeyi yere sermek ve üstüne oturmak. Bağdaş kurmak. Tespih çekmek. Tanrı ve onun peygamberiyle konuşmak. Rüzgârı ve onun kötülüklerini, ailesini ve sadakatsizliğini onlara anlatmak. Onlar bütün bunları biliyorlar aslında. Onun başına gelenlerden haberli sayılırlar. Onlara bu kadar yakınmaya ne gerek var? Ve sonra, bunun için de dışarıya çıkmasına gerek yok ki. Dışarıya çıkmayı düşünmek bile anlamsız. Git gide soğuyor hava ve bahçe de içinden geçilemez bir halde.

Bakışları odanın içinde geziniyor yavaş yavaş. Her şey yerli yerinde. Hiçbir şey hareket etmemiş. Eşyalar değişmezler. İşte bundan kaynaklanır iblislikleri. Her zaman ora-

da dururlar, sessiz saldırganlıkları içinde. Kendisinden daha çok yaşayacaklar. Ne rüzgârdan, ne de soğuktan çekiniyor şu ağır masa; rutubet sarmış olsa da her yanını, güçsüzlüğünü göstermiyor. Ya şuradaki eski radyo, bozuk olsa bile, yerinde duracak her zaman. Ya şu duvar saati, kimbilir kaç kez onarılmış olan bu saat, dünyanın sonuna dek onu yirmi iki geçeyi gösterecek. Sonsuzluğun kendisi. Eşyalara değil, ona saldırıyor zaman. Bu odadaki her şey onu küçümsüyor sanki: Camlardaki buğu, yerdeki eskimiş halı, geçen yılın takvimi, oturunca yayları batan deri koltuk, üstüne çaydanlık konmuş küçük sehpa...

Kendi kendine mi konuşuyor? Deliliğin başlangıcı değil mi acaba bu? Ya eşyalarla konuşmak? Güçsüzlüğün bir işareti mi yoksa? Hayır, ne çıldırmış, ne de güçten düşmüş. Yalnızca yaşlı. Oysa yaşlılık diye bir şey yok ki. Bunu kavramak ve doğrulamak arasında bir yerdeydi o. Yaşlılık bir kusur; beden ile ruh, beden ile zaman arasındaki bir anlaşmazlık. Zamanın bir ihaneti; bazılarının dalgınlığı, bazılarının da kızgınlığı, bellekle-rimizdeki yitim ve soyumuzdan gelen tutku, işte bunların uzun bir sürede hazırladığı kötü bir darbe.

Kendi kendine konuşmayacak. Kabul etmeyiz bunu ve direniyor. Ağzından çıkmaya çalışan her sözcüğü engelliyor. Dikkat edi-

yor. Eliyle ağzını kapatıyor, sonra da gülümsüyor. Kendi kendine gülmek, iyi bir belirti. Başkalarına o kadar çok gülmüştü ki! Kendini tutamıyor. Onu kahkahalarla güldürüyor ağzındaki eli. Kendi kendine konuşmak ile hiçbir neden olmadan gülmek arasında, bu saçma davranışın komik olanını seçiyor. Bu arada, ağzından çıkan sözcükleri homurdandığını fark ediyor. Tek başına konuşurken gülüyor işte. Delirmekte olduğunu düşünüyor. Ama hiç korkmuyor.

Eski bir gazete alıyor eline, ona bakıyor, okumaya çalışıyor, sonra zaman onun ihanetlerine söverek, gazeteyi yere atıyor. Bakışları gazeteden uzaklaşmıştı yavaş yavaş. Okumak için değil de, hareket etmek için görüyor gözleri. Okumayı sever oysa. Tarih kitaplarına ve gazetelere karşı bir tutkusu vardır. Öfkeleniyor ve belli birini düşünüyor. Gözleri zayıflıyorsa eğer, buna neden olarak o 'saçları dökülmüş adamı', ona nazar değdiren komşusunu görüyor. Dükkânında, uzun ve güzel giysiler yapmak için kumaşlarını biçerken, sokaktan geçen insanların durup da, şaşkın ve büyülenmiş bir halde, yorumlar yaparak ona hayranlıklarını dile getirdiklerini anlatıyor. Bu insanlar, onun becerikliliğine, elinin çabukluğuna ve ustalığına şaşar kalırlardı. Fakat o 'saçları dökülmüş adam' kıskançtı hep. İkiyüzlü ve uğursuz biri. Onun bakışla-

rından korkar oldum olası. Bugün bile, okuma yazma öğrenmekle kalmamış, kumaşları hâlâ tersten kesiyor. Giysileri hiçbir zaman özgün değildir; geniş, uyumsuz, incelikten yoksun giysiler. Bir küçümseme bu, kaba ve hoşgörüden uzak. Git gide artıyor yalnızlığı. Ondan habersiz akıp gidiyor zaman; ilgisiz, bakışlarından uzakta, elini bile uzatamayacağı bir yerde. Hiç durmak bilmiyor. Oysa o, hep yerinde sayıyor. Saatlere aldırmıyor, zamanı tersine çeviriyor, sinirleniyor ve hep aynı eşyalarla, aynı duvarlarla, aynı rutubetle göz göze geliyor.

Şiddetli ve kesik kesik öksürüğü, onu bu durağanlıktan çıkarıyor biraz olsun, önüne konmuş eşyaların düzenini altüst ediyor. Aynı şeylerin sonsuza dek yinelenmesi deliliği getirir, biliyor bunu. Şimdilik bir saplantı bu. Garip duygulara kapılmamaya çalışıyor; kendisini denetlemeye çabalıyor. Kendi çevresinde dönüp duruyor, yaralı, yabanıl bir hayvan ya da zincire bağlanmış bir çocuk gibi... Durmadan geçmişinin hesabını yapıyor. Yirmili yıllardan, Rif devriminden başlayarak onu etkilemiş olan son siyasal olaya gelinceye dek anılarını düşünüyor. Belleği pırıl pırıl. Kendisine karşı haksızca ya da en azından sert davranıyor; bu da öteki insanlara karşı onun kırıcı olmasına neden oluyor. O, katı yürekli biri mi? Alaylarına katlananlar, onun, öyle biri ol-

duğunu düşünürler. Gerçekten de kaba ve kırıcı, onun şakaları. Hangi hakla başka insanları yönetmeye kalkışıyordu? Zamanını neden onları anlamak ve kabul etmekle geçirsindi ki? Onun isteği, o insanları kendi sıkıntılı dünyasının içine çekmek, onları kendi yok oluşuna sürüklemek... Bazan da onların iyi ve zeki; çekici ve cömert; başka bir deyişle kendisinden de daha iyi bir insan olmalarını istiyor.

Ayağa kalkıyor, neredeyse düşecek, sendeliyor, bastonuna tutunuyor. Kötü kapanan kapıya sövüyor, kaygan döşemeye tükürüyor, bronşitinin nedeni olarak gördüğü kişilerin soyuna sopuna lânetler yağdırıyor, kendisini sevmeyenleri Tanrıya şikâyet ediyor; hareketsiz, küstah, kendi sonsuzlukları içinde sapasağlam duran eşyalara kızgın bakışlar fırlatıyor. Özellikle mavi kristal bir vazo dikkatini çekiyor. İnceliyor onu, sonra oradan uzaklaşıyor: "Benden de daha eski bu. Ondan daha gencim. Nice yıllara, nice kötü zamanlara direndi bu vazo. O kadar yolculuğa, o kadar taşınmaya karşın sapasağlam hâlâ. Benden sonra da yaşayacak, tıpkı onu bana bir evlilik armağanı olarak veren amcamdan sonra yaşadığı gibi... Fakat neye yarar bu vazo? Beni küçümsemek için konmuş sanki tam oraya. Dayanılmaz bir şey bu!" diyerek.

Onu öfkelendiren bu eşyaları kırması

için bastonunun bir hareketi yeter. Ama kendini tutuyor. Pintilikten çok, alışkanlıktan tutuyor kendini. Bazı eşyaların kötü yürekliliğini biliyor ve onlara meydan okumak istemiyor. Sözcüklerin ne kadar tehlikeli olduklarını bildiği gibi. Birisinin kalbini kırmak istediğinde, sözcükleri nasıl da iyi kullanır... Kibirle oynar onlarla. İşte onun gücü de burada. Onun en iyi dostları, sözcükler. Ara sıra ona ihanet ederler kuşkusuz, ama yine de ona dayanma gücü veriyorlar. Konuşabildiği; sert, dokunaklı, keskin sözcüklerle donanmış bir kızgınlık gösterisi yaratabildiği sürece, tam anlamıyla yaşadığını duyumsuyor ve hastalığının, geçici bir fırtına, uğursuz bir karaltı, tatsız bir şaka olduğunu biliyor.

O, bu sözcüklerin kısa, etkili, canlı olanlarını sever. Ustalıkla kullanır onları. Tanınmıştır onun sözcükleri, yaralayan oklar, tedirgin eden imgeler, rahatsız edici sesler gibi... Bir ev düşlüyor sözcüklerden yapılı; içinde, hecelerin, bir ışık cümbüşü oluşuncaya dek, birbirine karışacağı bir sözcükler evi... İşte bu ev, onu izleyecekti gittiği her yerde. Bu evde oturmayacaktı. Nice sözcüğün içinde, çılgın hecelerin bitkin düşürdüğü herhangi bir sözcük olmaktan korkardı yoksa. Bu, onun hiç çekinmeden kullanacağı bir hazine olurdu. Oraya elini uzatması, sonra da ona gereken sözcükleri toplaması yeterli olurdu. Fa-

kat bu ev, onun içinde. Biliyor bunu ve gülüyor.

Ara sıra onu görmeye gelir doktor. Bir dost, anlayışlı ve cömert bir insandır. Ona karşı sabırlı davranır. Kendisini yakın hisseder ona. Yazgı onları acılı bir anda karşılaştırmıştı. Doktorun babası, Fas'ta ölmek üzereydi. O sıralar, doktor, Tanca'da, kendisine babasını çok anımsattıran birine bakıyordu, çünkü bu iki kişi de aynı labirentte, eski Fas kentinde doğmuşlardı. O zamandan sonra, kardeşçe, sıkı bir dostluk kurulmuştu aralarında. Hemen hemen aynı yaşta bulunan bu iki insanın anıları da aynıydı. Aynı yerler, aynı olaylar ikisinin de başından geçmiş ve peşlerini bırakmamıştı. Doktor ise genç. Onu, bir oğul gibi görüyor. Genç adam, onunla nasıl konuşacağını ve ona karşı gelmemeyi öğrenmişti hemencecik. Nihayet bir babayla sohbet edebilen bir oğul tutkusuyla severdi onu. Onu muayene etmek için, işe önce onu dinlemekle başlardı. Epey zamanını aldı bu. Birlikte Fas'tan, doğdukları kentten söz ettiler, soy ağaçlarını karşılaştırdılar. Neredeyse, ikinci göbekten kardeş çocukları olabileceklerini keşfettiler.

Acıdan uzaklaşmak, onu unutmak için, konuşması, gevezelik etmesi, birşeyler anlatması gerek. İşte bu, yaşamak. Genç doktor ile birlikte, mahalle mahalle eski Fas kenti-

ni, büyük ailelerin oturduğu zamanı anarak geçiriyor zamanını. Bu kentin bugünkü durumu onu çok üzüyor. Kendisini terk ederek ihanet etmiş olan Fas'lı oğullara kızıyor. Bu kentten gitmek zorunda kalmıştı, çünkü ortağı dükkânı kapamış ve Kazablanka'da başka bir dükkân açacaktı. Cesareti, özellikle de onun ardından gitmesini sağlayacak uygun koşulları olmamıştı o zamanlar. Böylelikle en kolay çözümü, koşulların zor olmadığı Tanca'daki ağabeyinin yanına gitmeyi seçmişti. Bu kentin uluslararası bir konumu vardı o yıllarda. Bütün kaçakçıların kenti Tanca, mitler ve söylencelerle yaşıyordu. O, bu kente, konumu değişirken gelmişti. İyi bir iş elde edememişti; ama başarısız bir girişimin acısı yerleşmişti belleğinde. Geç gelmişti! İşte bu düşünce, kafasının içinden çıkmıyor ve ona acı veriyor. Bu gerçeği hiçbir zaman unutamadı, çünkü birkaç yıl önce gelmiş olsaydı Tanca'ya, bir servet sahibi olabileceğini düşündü durdu hep. Yine de bilemediği bir gerçek var ortada; servet yapacak nitelikte bir insan değil. Daha çok satmak için birkaç kurnazlık ya da küçük yalanlar uydurmayı reddeden bir tüccar. Alıcıya gerçeği söyler, yemin eder ciddi ciddi, kârına varıncaya kadar her şeyini anlatır. Saf bir tüccar, iyi niyetli bir insan. Ne yazık! İş dünyasının bir kusurudur bu nitelikler. Sonunda buna inanmak zorun-

da kaldı. İyi niyetliliğinin ona para kazandırmadığını anladı. Üzülmüyor buna, ama yine de bu konu kafasını kurcalıyor ara sıra, özellikle kendisini, beş parasız hayata atılmış ve bugün inanılmaz servetlerin başında bulunan gençlik dostlarıyla karşılaştırdığı zamanlarda... Hatta çok sevinir, bugün birçok büyük mağazanın sahibi bir kişinin bir zamanlar onu çırağı olduğunu anımsadıkça...

Komodinin üstünde birikmiş ilaç kutuları. Daha yeni açılmış hepsi de. Bazıları kullanılmış; geri kalanlarına dokunulmamış. Hasta olmadığına göre, ne diye ilaç alıyor? Bronşlarını rahatlatmak ve öksürüğünü dindirmek için bir kaşık şurup alır arada sırada. Bir ilacın iyileştirmediğini, aksine kişiye, hastalığın ve tehlikenin varlığını benimsettiğini düşünüyor. Çöpe atıyor bir fitil kutusunu. Bu tür ilaçlardan nefret ediyor; hiçbir zaman dayanamazdı onlara. Bunu küçük düşürücü bir durum olarak görür ve doktorun sezgi ve incelikten yoksun biri olduğunu düşünür. Yaşlı bir adamı bu tür şeyleri kullanmaya zorlamak, herhalde pek onaylanır bir şey olmasa gerek. Bir utanç, bir hakaret, bir bayağılaşma bu.

Artık satın almıyor ilaçları, ama üst üste yığılmışlar. Bunları dostu doktor getiriyor. O da, kendisine çiçek getirilmiş gibi teşekkür eder, ilaçları masanın üstüne koyar, sonra da

onları teker teker çöpe atar. Hastalığın belirtisi olabilecek hiçbir şey görmek istemiyor çevresinde. Bir krizden sonra, tam kendine geldiğinde, bir ya da iki hap atıyor ağzına. Aslında bunun bir işe yaramadığını biliyor. Hastalıkla silâhsız savaşabildiği için kendinden övünç duyuyor. Göğüs göğüse bir savaş bu. İğneleri bile sevmez, hatta genç ve güzel bir hemşirenin narin elleriyle yapılmış olsalar bile... İğne yapmak yerine, bu ellerin, onun vücudunu usul usul okşamasını düşlüyor; onun acılarını ve üzüntüsünü unutturuncaya dek. Fakat bu olacak şey değil. Özellikle de bu evde. Düş kuruyor ve gülümsüyor. Yer ve zaman kavramını düşünmeksizin, başka bir dünyada düşlüyor kendisini. Onu okşuyor yumuşak eller. Kimse bozamaz onun bu düşünü. Hiç kimse bağırmıyor. Doktor dostunun beyaz önlüğünü çıkardığını ve onunla birlikte doğdukları kenti ziyaret ettiğini canlandırıyor gözünün önünde. Bembeyaz bir sis kaplıyor bu iğneleri. Yeniden yanıltıyor gözleri. Yine yatağına oturmuş; nemden çatlamış duvar ile yüz yüze, şiddetli rüzgârın gürültüsünü duyuyor. Onu duymakla kalmıyor üstelik, görüyor onu. Parlak yüzlü, çok geniş omuzlu biri. Esiyor ve hafif maşlağının kollarıyla her şeyi süpürüyor, birkaç bulutun şişirdiği rüzgâr...

Rüzgâr. İşte düşman. Endülüs'ün güney

ucu ile Afrika'nın kuzey ucu arasından geliyor. Doğu demişler adına. Güneşle aynı zamanda doğduğu, ama durması için saati olmadığı söylenir. Tanca'ya vardığında, yusyuvarlak dönmeye başlar ve hangi yönden çıkacağını bilemez artık. Cuma günü, tam öğle namazı vaktinde eserse, kentin azizleri en az yedi gün yedi gece tutarlarmış onu, söylenceye göre... Bazı insanlar, onda, sağlığa yararlı özellikler bulurlar; kenti yıkar, sinekleri ve mikropları, özellikle çıplak gözle görülmeyenleri kaçırtır gibi göründüğü için... Birlikte götürür onları, denize atar. İşte Cebelitarık Boğazı kirlenmişse eğer, bu virüsleri oraya bırakan doğu rüzgârı yüzündendir.

Neden yaşlı bir adamın bronşlarına saldırıyor ki? Neden onun evini işgal ediyor? Dayanılmaz oluyor, özellikle yaralı bir kurt ya da kudurmuş bir köpek gibi hırıldamaya ya da ulumaya başladığı zaman... Soğuğu üflüyor, sonra da sıcağı; iyi kapanmamış kapıları titretiyor, yoldan geçenlerin yüzüne kumdan ya da tozdan yumruklar atıyor. Baş ağrılarını arttırıyor ve sinirleri yıpratıyor. Yaşlı insanlara saldırıyor. Hatta balıkçıların da düşmanı. Denizi altüst ettiği zaman, bir koyun içinde, yan yana bağlanırlar küçük balıkçı tekneleri.

Rüzgâr, doğal; ama ya cimrilik? Bir varolma biçimi, bir ruh durumu, dünyanın gizli bir görüntüsü. Doğuştan değil cimrilik, sonra-

dan edinilir. Rüzgâra ve onun kötülüklerine katlanıyor, ama cimriliğe ve onun soysuz davranışlarına asla... Cimrilik ile ikiyüzlülüğü aynı kefeye koyar ve her yerde, bunların, bir fırtınadan daha zararlı olduklarını vurgular. 'Hümeze' suresinin şu ayetlerini söyler her zaman:

"Arkadan çekiştirmeyi, yüzüne alay etmeyi ve ayıplamayı
âdet edinen kişilerin vay haline!
O, mal yığıp, onu tekrar tekrar sayar.
Malının gerçekten kendisine ebedi hayat vereceğini sanır."

Ya da daha açıksözlü olmak istediğinde, 'Nisa' suresinin şu ayetlerini belirtir:

"Onlar hem cimrilik eder, hem de insanlara cimriliği tavsiye ederler."

Allah, cimrileri sevmiyorsa eğer, su gibi para harcayanlara da katlanamıyor olmalı. İşte burada da, şu kutsal sözleri vurgular: "Savurganlar, şeytanın kardeşleridir ve şeytan da, Tanrısına karşı çok nankördür."

Cimrileri bir yana, savurganları öteki yana koymak epey zamanını alıyor. Haksızlar, çünkü aşırılığa kaçıyorlar. O ise hep ortadaydı, tam ortada. Ve yine de, sözlerinde ölçülü değil o. Bütün yaşamını para biriktiremeden çalışarak geçirmiş biri olarak, ona sahip olan

ve onu saklayan ya da sokağa atan insanlara kızmaktan başka bir şey yapamıyor. Onun saplantısı aslında, bir korku, bir gün muhtaç duruma düşme korkusu...

Kendini beğenmiş 'şeytanın kardeşleri'-nin niteliksizliği üstüne bitmez tükenmez düşünceler. Rahatsız ediyorlar ve sanki onun parasını harcıyorlarmış gibi çıldırtıyorlar onu. Ailesindekilerin çoğu da biraz cimri. Onların cömert olmalarını isterdi yine de! "Rüzgâr gibi" olduklarını söylüyor. "Birlikte hiçbir şey yapılamaz!"

O, insanlardan kaçan biri mi? O kadar da değil. İnsanoğlunun iyi, doğru, insancıl olması için yaratıldığına inanıyor. Yanıldığını biliyor, ama her defasında, insanoğluna güven duymaktan kendini alıkoyamıyor. Onun nüktelerini beğenenleri, sert bir eleştiriyle onu cesaretlendirenleri sever o. Çoğu kez düş kırıklığına uğramıştı. Bu harabe evin içinde, düşlerinin birer birer yıkıldığını görüyor ve alaylarına kurban olanların neden alındıklarını ve kendisiyle ilişkilerini kestiklerini anlamıyor. Onun mantığına göre, alıngan ve mizah anlayışından yoksun bu insanlar. Kötülük yapmayı düşünmüyor başkalarına, onların zayıf noktalarını, eksikliklerini, kusurlarını dobra dobra söylerken... Ona göre, kalplere yaralar açsa bile, gerçeğin söylenmesi iyidir her zaman. Ve o da, bütün saflığıyla, bece-

riksizce ve bazan da vahşice yaralıyor. Başkalarının tepkisini görünce şaşırır hep.

Kuru ve çirkin bir kadın gibi yerleşmiş vücuduna hastalık; onu bilmezden gelerek savaşıyor; onun daha da dayanılmazlaştığı yalnızlığı tanıyor. Kendi kendisiyle karşı karşıya, tanıksız, değerlendirilmesiz, kurbansız. Zayıflamış vücudunun biçimini almış bu yatağın içinde, ilaç kutusu yığınlarının yanı başında, nemin kirlettiği ve durmadan ilerleyen bu duvarın önünde yapayalnız; odasının dört duvarının bir hücre ya da daha kötüsü bir mezara dönüşünceye dek onun yatağına yaklaşmalarından korkuyor. Neler olabileceğini canlandırıyor gözünün önünde: Firavunların zamanındaki gibi, içinde acı çektiği bu oda, her yanı kapalı sonsuzluğun yuvasına dönüşecek belki de. İşte bu imge, bir boğulma başlangıcı duygusu yaratıyor onda; bağırarak ayağa kalkıyor, pencereyi açıyor ve soğuk havayı soluyor. Öksürüyor, bir yudum su içiyor, genzine kaçırıyor; bardağı fırlatıyor. Karısı koşup geliyor, onun, pencerenin önünde ayakta durabilmesine yardımcı oluyor; cılız, ama hâlâ kaskatı olan bu bedeni titreten krizi dindirmek için göğsüne vuruyor ellerini. Krizi geçince, yatağın üstüne yığılıyor pesperişan; bu arada karısına iki-üç eleştiri yöneltmekten de kaçınmıyor. Karısı da yanıt vermiyor. Alışkanlıktan tepki gösteriyor ve böyle-

ce bozuşma başlıyor. Sonra karısı seccadesine oturuyor ve Tanrıya sesleniyor. O da, bitkinliğinin derinliklerinden ona takılıyor:

"Duaların gökyüzüne ulaşamayacak... Tavana takılıp kalacaklar; o kadar çok dua ediyorsun ki tavan çatladı işte bu yüzden. Bak, bütün dualarn orada... Bir fırça boya yeter, onları silmek için! Bütün gün söylediğin bu palavralarla evin çatısı ağırlaştı. O ağırlaştıkça, ben de havasız kalıyorum ve sıkışıyorum. İşte bu yüzden bu ilaçlar bir işe yaramıyor. Etkileri bile kalmamış. O zaman onları neden alayım ki? Her şeyi anlattım doktor arkadaşıma. Ama o da seni düşünerek bana karşı çıktı; başıma gelenlerde senin bir suçun olmadığını söyledi; böyle konuşuyor işte, çünkü onu kendi partine çekmeyi başarabilmişsin. Ben ise, kendi partimin tek üyesiyim. İstifa etmeye kalksam, hiçbir şey kalmayacak. Yine de yalnızlık için yaratılmışım ben, başından beri. Hiç kimseye güvenmiyorum. Her şeyi tek başıma yaptım. Biliyorum, o kadar övünecek bir şey yok, ama senin bilgin olsun diye yararlı bir açıklama bu. Durmadan yinelediğimi biliyorum. Bu gerekli, çünkü kadınlara hep yinelemek gerek... Bak şimdi, gitti. Tek başıma konuşuyorum. İyi değil bu! Hatta endişe verici bile. Ah! Onu biraz idare etmem gerekirdi, ama yapamıyorum bunu. Ona kızıyorum. Nice yıllar geçirdik birlikte.

Birlikte yaşlandık da diyemem ya. Tek başıma yaşlandım ben, ya da daha doğrusu herkes kendi köşesinde yaşlandı. Astım krizim tuttuğunda, bana eşlik etmek, içecek birşeyler vermek, kısacası bana yardımcı olmak onun görevi bir eş olarak. Ona teşekkür edecek bir şeyim yok. O da bana hiçbir zaman teşekkür etmemiştir. İşte böyle. Bir görgü sorunu bu. Onlara erkeklerden sakınmaları öğretiliyor. Doğal olarak, sakınıyorlar onlardan, ama sürekli onlara karşı gelerek kışkırtıyorlar onları. İşte bu da onların intikamı. Fas'ta bir tifüs salgınının kol gezdiği yılları anımsıyorum da. Çocuktum. Babam, sokağımızdan geçen tabutları sayardı. Neredeyse bütün cenaze törenleri bu sokaktan geçerdi, çünkü mezarlığın karşısındaki kapıya açılırdı bu yol. Akşam olunca, bize rakamları söylerdi: Toplam yüz iki ölü: Yirmisi melek gibi olanlar, altmış masum adam ve yirmi iki kadın! Kadınlar, belki de tifüsün sorumlusu değiller, ama erkeklerden daha çok direniyorlar virüse. Biraz abartırdı babam. Kadınları sevmezdi; acı çektirmişlerdi ona. Dört ağabeyinin hepsi de karılarından önce ölmüşlerdi. Ne kadar garip! Belki de bir rastlantı bu, fakat her birinin, kendi kocalarının sonunu hazırladığını düşünmekten de kendimi alamıyorum. Benimkinin stratejisi de bu olmalı. Bunu düşünüyorum, ama söylemeye cesaret

edemiyorum. Ben böyle konuşurken duysun istiyorum. Oğullarım benim böyle konuştuğumu duysalar, benimle kavga ederler, biliyorum. Bizi görmeye her geldiklerinde annelerinin yaptığı dramatik gösterilerin ve gözyaşlarının kurbanı oluyorlar. İşte benim yalnızlığım bu. Hiç kimse yok beni anlayacak. Hiç kimse yok beni savunacak. Hiç kimse yok bana hak verecek! Üstüne üstlük, bu karamsar günde, konuşabileceğim hiç kimse yok. susuyorum işte. Gördüğüm şeyleri artık görmemek için gözlerimi kapatıyorum, çünkü bu evdeki her şey beni kızdırıyor. Gözlerimi kapıyorum ve başka yerlere, çok uzaklara, Melilla'da yirmi yaşında olduğum zamana, çekiciliğin ve güzelliğin zamanına bakıyorum. Bir Britanya prensi gibi giyinmiş, gözümde bir monokl, oturmuşum *Central* kahvesine; güzel İspanyol kadınlarını izliyorum. Onların belirsiz bakışları gözümü korkutuyor. Bir okşama hissediyorum omzumun üstünde ve bana yetiyor bu, bütün günümü doldurmaya. Oldum olası büyülenmişimdir kadınlara, vücutlarına, kokularına, oyunlarına. Özgür, istediğini kullanabilen, çekici bir erkek olarak kalmalıydım. Yaşamımın büyük bir bölümünü kahvelerin taraçalarında geçirecektim ve bugün bu rutubetli odanın içine, bu çukurlaşmış yatağa gömülmüş; bu çatlamış duvar ile yüz yüze; dua etmekten başka bir şey bilme-

yen bu kadının yanında; beni, yalnızlıkla ve yıpranmış, bitkin, ölgün ve belki de hiç varolmamış anılarla baş başa bırakarak ruhlarını Tanrıya erken teslim etmiş, merhum arkadaşlarımın ruhlarıyla çevrili olmayacaktım."

"Kuşkusuz, Lola diye biri vardı. Resmi duruyor hâlâ. Fakat *Central*'ın taraçasında, bakışlarıyla beni okşayan öteki kadınlar, hepsi de bir düş... Bu şiirsel imgelere inanacak kadar yeni yetme değilim artık. Bronşları, biraz nikotin artığı, doğu rüzgârı, kötü gözler ve zamanın bana karşı gelmekle geçiren bir kadının varlığı yüzünden hasta olmuş, durmadan sızlanan bir yaşlı adamım ben. Aslında ona karşı sert davranmıyorum, ama yine de beni yaşatan bu enerjiyi harcamam için her an elimin altında olacak biri gerek. Ne garip, ona muhtacım; o, kızına ya da oğluna dinlenceye gittiği zamanlar, dayanamıyorum; fakat burada olduğunda da, beni sinirlendiriyor. Gerçekten hasta olduğunda, titriyorum korkudan (ama bunu fark ettirmiyorum.)" Korkuya kapılıyorum, fakat heyecanımı da gizleyebiliyorum. Ona artık takılmamayı kabullenmeliyim, ama o zaman birşeylerin eksik olduğunu hissediyorum içimde! Onunla benim aramda, sevgiden çok anlaşmazlık var. Yine de ben kaçıyorum sevgiden. Zafiyetten dolayı, bir tuzak, yadalışımıza uymayan ikiyüzlülüğün bir başka biçimi. Sevgi, aşk, ku-

caklaşmalar... Bunlar sanki bize göre değildir; sanki önemli değildir. Utanmazlık duygularını kabartıyor bu hareketler."

"Savurgan mıyım ben; durmadan hırıldayan, karşı çıkan ve ölçüsüzce insanları eleştiren ben? Kuşkusuz düşsel, ama yine de bu dünyada varolabilecek ve bu çıldırtıcı yalnızlık anında, vücudumu okşamak, acılarımı dindirmek, çevremdeki engelleri, yıpranmış sinirlerimi, düzensiz uykularımı, yersiz öfkelerimi bana unutturmak için burada olabilecek bir kadın için, sessizliğimin derinliklerinde, bir istek duyduğum zaman, savurgan mıyım ben?"

"Ben böyleyim işte. Kendime söylüyorum bunu, başkalarına değil. Sertliğim kendime karşı; öyle yedi düvele göstermeme gerek yok. Belki de bu yüzden, başkalarının beni yargılamasına katlanamıyorum; zaten buna cesaret edenler de az... Bu konuyu düşündüğüm zaman, bunu, benden uzakta, yalnızlığımı daha da arttırarak, beni yalnız başıma bırakarak yaptıklarını fark ediyorum. Yeğenlerimin hiçbiri de gelip sağlık durumumu sormadı bile... Ah! Hepsini de görüyorum, benim öleceğim günü gözlüyorlar... Düşünmek istemiyorum bu konuyu... Batıl inançlarım vardır... Eninde sonunda işlerini bırakmak, bazı tasarılarını geciktirmek ve son bir elveda demek için yaşlı amcalarının önüne dizil-

mek zorunda kalacaklar. Böylece bütün günleri ziyan olacak. Basit bir intikam, küçücük bir rövanş! Bu ailede, bir araya toplanma rekoru, düğünlerden çok cenaze törenlerinde gerçekleşir. Büyük oğlunun düğününe gelmek lütfunu bile göstermemiş olanların listesi durur bende. Gerekçelerini bilirim. Benim kinim kadar saçmadırlar."

"Hangi gündeyiz? Karamsar bir gün, güneşsiz, neşesiz bir gün. Bir cuma belki. Ne fark eder ki! Kazablanka'ya gitmek için gücümü toparlamalıyım. Mallarım azaldı. Bayramın arifesine hazırlanmam gerek. Müslümanlar, bayram günlerinde beyaz giymeyi severler. Gitmeliyim oraya. Dört yüz kilometre! Bütün bir gün yolculuk! Telefonla ısmarlayabilirim, ama her zaman kakalayacak bir orospu çocuğu vardır. İnsanlar, böyle işte; onlara güvenirsin, seni aldatırlar."

Kazablanka otobüsüne binmişti. Nasıl çalıştığı belli olmayan, durmadan yolcu almak için duran, içinde insanların ezildiği eski araçlar bunlar. Genellikle turistler hoşlanırlar bu tür yolculuklardan. Bunun ilginç olduğunu ve kendilerine ülkeyi daha iyi tanıma olanağını verdiğini söylerler. Toza, sigara dumanına, sağlık koşullarının elverişsizliğine, gürültüye ve çeşitli duraklarda binen dilencilerin sızlamalarına dayanırlar. Bir yolculuk değildir bu, bir kâbus. O, bunu iyi bilir ve da-

yanır. Böyle bir yolculuğa girişebilmesi, onu rahatlatır. Hastalığı ve bu yolculuğu yapmasını engellemeye çalışan yakınlarını takmaz. Acı çeker, sessizce söver, kaba yolcularla alay eder, fakat yine de sanki hiçbir şey değişmemiş gibi, sanki vüudu hâlâ enerji ve gençlikle doluymuş gibi yaşamın sürmesini diler. Bedeni değildir yorulan, ama bakışları yaralanmıştır. Gördüklerinden, duyduklarından hoşnut değildir. Özlemdir, ona acı veren. Kendi kendilerine yeterli, kendilerinden hoşnut, kendi inanç ve vasatlıklarına iyice yerleşmiş oldukları halde, insanlar hep aynı kaldıklarına göre, eşyalar nasıl değişebilirler diye soruyor kendi kendine. Kazablanka'nın sokaklarında yitip gittiğinde, eski yüzleri, eski yerleri bulamayınca şaşırıyor. Her yolculuk, bir felâket onun için. İşyerlerinde babalarının yerine geçiyorlar oğullar. Onları tanımıyor artık. Bu da onu sinirlendiriyor; onun bunun ne durumda olduğunu sormaya cesaret edemiyor; birinin ya da ötekinin ölüm haberini öğrenecek diye ödü kopuyor. İşte bu zaman farkı, bu hızlı değişimler acı geliyor ona. Eskiden olduğu gibi, malları inceliyor, kumaşların niteliğini seçiyor, siparişi yapıyor, fiyatı düşürmeye çalışıyor, faturalarını düzenliyor ve gönlü rahat, geri dönüyor. Onu aldatacaklarını, bazılarının da onunla alay edeceğini biliyor. Enayi değil o. Elli yıl önceki ciddiyetiyle

çalışmasını tamamlıyor.

Mal gelir, geç ve kötü bir durumda. Malın içinde siparişine uymayan bir parça bulur her zaman. İşi oluruna bırakmaz, telefonla ve mektupla protesto eder, defolu kumaşı geri gönderir, satıcının tepkisini bekler haftalarca. Onu oyalar bu, ona güç verir; insanların nankörlüğünden ve zamandan öcünü alır. Yaşlı ve korkunç bir dost, topal bir korsan, bomboş bir gökyüzü, bembeyaz bir kumsal, çukurlar ve kuyularla dolu bir alan, sessiz bir çöl, hain bir el, sinsi bir bakış; zaman; artık zamandan daha güçlü oluyor. Ah! Zaman! Onu hep çarklarıyla, tuzaklarıyla, kahkahalarıyla tanıdığı dönemle karıştırır. Belleğinin, zamanın etkisinden uzak, tertemiz kalması için çaba harcamıştır her zaman. Anıları iyice bağlanmışlardı birbirlerine. Eksiksizce. Hepsi de oradalar, her an görünecek gibi, sadık, belirgin, değişmemiş. Arada sırada kendi kendisine yineliyor onları. Unutkanlıktan değil bu, korkudan. Belleğini gözden geçiriyor, bilançosunu çıkarıyor âdeta. Yaşlılıktan kurtuluyor böylelikle.

Övünç kaynaklarından biri, geçmişe olan bu sadakati. Bu, bir özlem yine de, çünkü geçmiş bir dönemin en son tanığı olduğunu biliyor. Çevresine bakıyor yeniden ve bir çölde tek başına olduğunu fark ediyor. Kimse yok artık. Ölü ya da yitik. Hepsi de gitmişler, bir-

kaç anı, imgeler, hâlâ kulaklardaki yankıları saçarak oraya buraya... Kulak kabartıyor ve onların, yuvarlak bir masanın çevresinde iskambil oynayarak, çay içerek ve her şeye gülerek sohbet ettiklerini duydukça seviniyor. O kadar da uzakta değiller. Onu endişelendiriyor bu durum: nitekim onlara yaklaşan da kendisi. Gözleri daha iyi görüyor şimdi; toprağın altındalar; onların etlerini yemiş karıncalar; bir iskelet yalnızca yüzleri; yüzleri yok artık; yalnızca dişleri duruyor yerlerinde. Ona kadar geliyor sesler, fakat daha da karmaşık ve belirsiz. Belki de bu, ölüm: Toprağın altından gelen ve tanınmayacak bir durumda bize ulaşan sesler.

Eşyalar kötü. Onun gözünde, bir mahzende ya da kapalı bir odanın içinde, düzensizce üst üste yığılmış, eskilikleri ve kusurlarıyla baş başa bırakılmış bir durumda kalmaya lâyıklar hepsi de.

Hiçbir şey atmaz. Her şeyi saklar. Artık bir işe yaramayan, rutubet ya da pas yüzünden çürümeye yüz tutmuş eşyalar, bir sandık odasına konulmuşlardır. Dopdolu bir yaşamın tanıkları olan bu eşyalar, akıl almaz işlevsizlikleri içinde, sıra sıra dizilmişlerdir. Artık bir hiç olsalar da, zamanın işaretleridir onlar: Patlamış ampuller, bitmiş bujiler, kırılmış lambalar, musluklar, elektrikli ya da kömürlü ütüler, her boyda yüzlerce anahtar,

radyolar, çiviler, ipler, arkalığı ya da bir ayağı olmayan sandalyeler, ayakkabılar, parıltısız aynalar, okul defterleri paketleri, yırtılmış okul çantaları, bastonlar, bir çift eldiven ve hatta takma dişler...

Bütün dişlerini yitirdiğinden bu yana, takma dişleriyle yemek yemeye alışmak için sabretmeye katlanamamıştı hiçbir zaman. Onları atmamış, onun yaşamöyküsünü anlatan bu eşyalarla birlikte saklamıştı.

Bozulan aletleri onarmak zorunda kalmaktan korkar; akan bir musluğu bir sicimle durdurmaya kalkışır. Onarım işlerinde yeteneksiz ve bu yüzden bozulan bu nesnelerle anlaşabilmek için her şeyi yapıyor. Bir alet artık çalışmadığı zaman, önce, bir mucize umarak, onu kendi haline bırakır; sonra borularını elleyerek, düğmelerini çevirerek, vidalarının üstüne vurarak bir onarım denemesi yapar... nihayet sövüp saydıktan sonra onu bir kenara atar. Marifetli bir insan olmak isteği vardır içinde, ama elinden hiçbir iş gelmiyor. Nefret ediyor tamircilerden, özellikle de muslukçulardan... Anlamıyor, nasıl olur da bir alet işlemez. Bir duvarın neden çatladığını, demirin neden paslandığını bile anlamıyor.

Eşyaların dünyası ile onun arasında, bir tür rekabet var. Eşyalar nankörse eğer, her şeye rağmen zorlu bir yaşam geçirdiklerin-

den ötürüdür diye düşünüyor. Onları süzüyor birer birer ve şöyle diyor kendi kendisine: "Bu ne sefalet! Haksızlık bu! Benden sonra da yaşayacaklar; onarılsınlar ya da onarılmasınlar, hep orada duracaklar; işe yarar olsunlar ya da olmasınlar!"

Kendi içinde durmadan kırılan bir şeyi onarmakta güçlük çekiyor; nice yorgunluklara dayanmış bu bedenin onu terk edeceği ve onun ondan istediği çabaya, hızlı ve atik bir biçimde, artık yanıt veremeyeceği düşüncesini kabullenemiyor. İşte bu kopukluk, bedenine yerleşen ve onun ruhuna işkence eden bu boşluk, yaşlılık. Onu kabullenmek, yenilgiyi, her şeyin bittiğini kabul etmek demek; her şeyden elini çekmek ve hiçbir şey demeden her şeyi oluruna bırakmak demek...

Sonsuzluğun kuşkusuna saplanmış; neden saçlarının tamamının döküldüğünü, gözlerinin bozulduğunu, kulaklarının iyi işitemediğini ve bronşlarının mikroplarla dolduğunu anlayamamıştı hiçbir zaman. Paranın bile neden değerini yitirdiğini anlamak istememişti bu aynı saplantıyla. İlk evini elli bin santime satın aldığını anımsar hep. 1920 yılıydı; bir riyal –yirmi beş santim– bir haftalık erzağı almak için yeterdi.

Geleneklerin sonsuzluğu; nesnelerin değişmezliği. Hareket eden ve onun manzarasını değiştiren şeyleri sevmiyor. Ne hareketi,

ne hızı, ne de aceleci insanları seviyor. Fazla bir olay olmaksızın akıp gitmişti yıllar. Neden izlerini – derin kırışıklar – yüzlere, bedene ve belleğe damgalıyorlar bunlar? Bu ev, onların geçişine en iyi tanık. Yaşlanmış ve çökmüş. Kuşkusuz ondan daha yaşlı. Musevi bir ailenin yüzyılın başında yaptırdığı bu ev – onu Tancalı bir hahamdan satın almıştı –, çok yorgun artık. Her yanını nem sarmış, onarım istiyor. Eskiden evlere ısıtma sistemi konmazdı. Fas, sıcak bir ülke olarak ün salmıştır. Oysa son on yıldır, kışlar sert geçiyor. Dünyanın kendisi mi soğuyor, yoksa Faslılar mı ısıtma sisteminin erdemlerini keşfediyorlar? O, bu erdemleri bilmemekle kalmıyor, onların evine girmesine karşı koyuyor. İşte bu yüzden onun evine yerleşmişti soğuk. Bakışlarıyla duvardaki çatlakları süzüyor, ama görmemezlikten geliyor onları. Şöyle diyor: "Hayır, çatlak değil bunlar, boyası bozukmuş da böyle oldu!" Bu evdeki işleri düzene koyacak ne cesareti, ne isteği, ne de gücü var. Bu eski yuvanın içindeki her şeyi onararak, kendi tuzağını hazırlayacağını biliyor. Sağlığını, bilincini ve direncini küçümsemekten geri kalmayacak bir düzeni yerleştirmek neye yarayacak ki?

"Her an bu evde birşeyler onarmak istiyorlar! Sanki biri onlara bu iş için para vermiş! Eğer ısıtma düzeni kurdurmak istemi-

yorsam, tasarruf diye değil, bedenimin bunu kaldıramayacağı için yapıyorum. Dışarı çıktığımda, üşüteceğim; oysa bronşlarım zayıf. Onlar, düşmanlarım benim, düşünmüyorlar bu sonuçları; modaya uymak, modern olmak istiyorlar; oysa, yenilikler bana göre değil. Basit bir adamım ben. Gösterişi ve savurganlığı sevmem. Başka bir zamandan ve belki de başka bir uygarlıktan geliyorum. Yediğim yemeklerin gaz ateşiyle pişirilmesine alışmam epey zamanımı aldı. Geleneklerine bağlı bir insanım ben; atalarımın değerleriyle övünen tek kişiyim bu evde. Buzdolabının yararlı olduğunu anlamam için epey bir zamanın geçmesi gerekti. Yapay olarak saklanan şeylerden hoşlanmıyorum. Olduğu gibi kalmalı bu ev. Çocuklarımın beni hacca göndermeyi önerdikleri günü anımsıyorum. Önceleri itişip kakışan, yerinde sayan bu kalabalık beni pek çekmişti, sonra kutsal yerlerin hiç aldırmadığım manzarasını görmeyi arzuladım, sonunda evde birtakım onarımlara girişmek için beni birkaç haftalığına buradan uzaklaştırmak istediklerini anladım. Bu! Asla olamaz! Ben burada olduğum sürece, ne bir muslukçu, ne de bir duvarcı girebilir evime. Asalak bunlar, hücrelerimizi yok eden zamanın suç ortakları..."

"Peki, neden hep bu evdeki bir şeyi ya da birini onarmak istiyorlar? Banyoda bir su ka-

çağı var. Rahatsız ediyor insanı, ama bir muslukçuyu işe karıştırmaya ne gerek var? Birazcık sabır ile, çatlak bulunabilir ve kapatılabilir. Ben yapabilirdim, ama gözlerim iyi görmüyor ki. Peki, neden kapanmıyor şu pencere? Olağan bir şey bu, bütün yaz çalıştı tahtası. Şimdi, onu iri bir yastıkla kapatabiliyorum. Bu kadar basit. Nesnelerle anlaşmak mümkün her zaman; nasıl davranmak gerektiğini bilmek yeterli; onlara sert davranmamak. Ben de isterim bana sert davranılmamasını. Şimdilik her şey yerli yerinde. Beni endişelendiriyor bu hareketsizlik. Düşünmeyelim artık bunu."

Duvar saatinin tıkırtısının noktaladığı bir sessizliğin içinde uyukluyor. Onu çileden çıkarıyor bu düzenlilik. Akrep, her saniye ilerliyor. Başını kaldırıyor, büfeye doğru bakıyor, sonra yılgınlığa düşüyor ve bir güçsüzlük işareti yapıyor eliyle. Yıllar, yaşadığı yoğun geçmiş, yorucu yolculuklar, dayanılmazlıkla dolu anlar, üst üste yığılmış deneyimler, artık bugün, bir sağlık belgesi ya da dopdolu bir yaşam sertifikası görevini yapıyor onun için. Bu durum, onun, başkalarına ders vermesine olanak sağlıyor. Onun zekâsına bağlı bu deneyimlerin, başkalarının işine yarayacağını düşünüyor. Ama ondan öğüt isteyenler o kadar az ki. Acı çekiyor bu yüzden. Kimsenin gitmediği bir kütüphaneye benzeti-

yor kendisini: Tarih kitapları, ahlaki, toplumbilimsel ve hatta siyasal iktisat üzerine yapıtlar. Dünyanın gizli bir görüntüsü ve yayılmakta güçlük çeken bir felsefe. İnsanların kendisiyle ilgilenmemelerinin nedeninin, kendi karakteri olduğunu düşünmeyi kabul etmiyor.

"Ben, onların iyiliğini istiyorum yalnızca. Deneyimlerimi, bunların sonuçlarını, yüzyıl ile başlamış bir yaşamın özünü onlara anlatmakta ne kötülük var ki! Biliyorum, çoğu da karılarından öğüt almayı yeğlerler; bunu yapmak zorundadırlar; kılıbık herifler; karılarının iyi öğüt verdiklerini sanıyorlar; zavallılar! Başka bir şey yapamadıkları için karılarının düşüncelerine boyun eğiyorlar aslında. Bu normal, cehennemden kaçıyorlar onlar. Benim, bir kadınla konuşurken onu dinlediğimi, sonra da kibar bir tonla ona yanıt verdiğimi, sanki İngiliz Parlamentosundaymış gibi birkaç yakınlaşma çabasından sonra her şeyi oluruna bıraktığımı gördünüz mü hiç? Hayır! Bir kadınla konuşmuş olduğumu hiç anımsamıyorum. Belki de yanılıyorum, ama içimdeki ses beni engellemiştir her zaman. İçimdeki ses, en iyi arkadaşım benim. Ona sonsuz bir güven duyuyorum. Her şeyi karılarına danışanlar, bu sesten yoksunlar. Oğullarım beni düş kırıklığına uğrattılar: Yalnızca bana danışmamakla kalmıyorlar, hatta karılarının ka-

rarlarına harfi harfine uyuyorlar, sonra da analarını dinliyorlar. Çift taraflı hata yapıyorlar. Yaşamları neye benziyor bilmiyorum. Karılarının bana karşı kayıtsız olduklarını biliyorum. Bana saygı duymuyorlar. Ben, çocuklarım ile aramda dostça bir ilişkinin kurulmasını istedim. İşte başarısızlığım. Onların, babalarından çok analarına yakın olduklarını görüyorum. Şaşırtıcı olmasa gerek. Ben, kendi partimin tek üyesiyim; neye yarar; yapayalnız oldum her zaman ve haklıydım. Bundan sonra, artık yapabileceğim tek şey bir demet kuru ot almak ve onu saklamak; bir gün biri beni eşek yerine koyduğunda yerim bunu!"

Bu imgeyi, değişik biçimlerde yineleyecek hep. Eşek, bazan bir kuzu, bazan da bir katır olacak; önünde de kuru ot, saman ya da arpa yığını olacak. Ve o, hep aynı kalacak, yanı yere çökmüş, yaşamdan ve kendisinden bitkin düşmüş, dar bir sokağın içinde gidip gelerek, bu bitmek bilmeyen günde, iri bulutların, ona karşı birleştiği gökyüzüne doğru gözlerini kaldırarak...

Bu yinelemenin dayanılmaz olduğunu biliyor mu? Hep aynı cümle söylenen ve tekrar söylenen; farklı tonlarda, her keresinde artan bir kızgınlıkla, onun yanında ya da karşısında duran bir insanın bedenindeki bir yara gibi, derin ve acı veren bir kırışık yaratmak isteyen bir ısrarcılıkla söylenen ve tekrar söy-

lenen cümle... Bazan ısrar, onun, bu cümleyi ilk kez söylediği ve arzu ettiği dikkatle dinlenmediği için kızdığı izlenimini veriyor. Artık kaçınılmaz bu zorbalık. Söyledikleri ne saçma, ne de tuhaf. Fakat her geçen gün, onun ile başkalarının arasındaki anlaşılmazlık uçurumu açıldıkça, bu böyle oluyor.

Mükemmel bir biçimde işleyen belleğiyle – altmış yıllık bir olayı anlatırken, sözü geçen kişilerin adlarını tam olarak söylüyor, olan bitenleri açıklıyor ve hatta o zamanın fiyatlarını bile veriyor–, onun yaşıyla alay eden herkesin yüzünü kızartıyor. Onlara iyi korunmuş ve dostça iletilmiş bir anılar dersi vermekten hoşlanıyor. İşte burada kimse tersini söyleyemez. O, önemli olayların doğru tarihleri için başvurulacak en önemli kaynak olarak görülür ailede: Doğumlar, evlilikler, ölümler, kavgalar, boşanmalar, önemli yolculuklar, dönüşler, karın yağdığı günler – son elli yılda iki gün!–, sünnetler, ikinci evlilikler, iflas dönemleri, işler, Fransız işgaline karşı direniş günleri...

İçinde her şeyin not edildiği; buna – bugün artık altmış yaşında olan!– yeğenlerinden birinin sünnet olduğu gün satın alınmış nane şekerinin fiyatı da dahil, büyük bir defteri var.

Ailenin bir araya geldiği zamanlarda, büyük defterinin bazı sayfalarını yüksek sesle

okumaktan zevk alır. Ne eşyaların fiyatları, ne de harhangi bir tören sırasındaki ayrıntılar gizlidir burada:

"Bugün, 1362 Hicri takvim yılının Muharrem ayının birinci günü, cuma; kardeşim Muhammed'in evinde, ikinci karısı Zenci İzza'dan bir erkek çocuk doğdu. Beyaz olan ilk karısı, çocuklarıyla birlikte, Sefru'ya, kendi anne ve babasının yanına dinlenceye gitmiş. Ağabeyi de onu almaya gelmişti. Otobüs yolculuğu üç riyal tutmuş. Yanlarında bir küp et götürmüşler. Beyaz kadın, evden ayrılmadan önce, erzak odasını, mutfağın dolaplarını ve tabii ki, kendi yatak odasının kapısını kilitlemiş. İzza her şeyi fark etmiş ve hiçbir şey dememiş. Kardeşimin Zenci olan üçüncü karısı Dada, İzza'ya yardım etmek ve ona moral vermek için hasta yatağından kalkmış. Ebe, çekingen bir kadındı. Akşamleyin onu almaya ben gitmiştim ve ona bir avans vermek zorunda kaldım. Üzüntülü bir doğum oldu. Kardeşim, ne yaptığını bilmez olmuştu. Oğlu sabaha karşı doğdu. O da Zenciydi, anası gibi. Ad koyma töreni, sonraki cuma yapıldı. Aileden hiçbir kimse gelmedi. Utanmıştım. Hemencecik -on üç riyale satın alınmış- kurban kesildi. İki uşak sessizce ağlaştılar. Öteki kardeşlerimiz, ye-

ni doğan bebeği tebrik etmek için El Attarin'deki dükkâna geldiler. Hiçbir yorum yapmadılar. Kötü sözler söyleyenler, karıları. Kırk gün sonra, beyaz kadın eve döndü."

Fas, 10 Safer, 1362

Defteri kapatıyor ve gerisini belleğinden anlatıyor. Bu olaydan sonra aile içinde çıkmış tartışmaları, ayrıntılarına varıncaya kadar, açıklıyor; ilgisiz olanlar, çekingenler ve kötü yürekli olanlar diye sınıflandırma yapıyor. Hiç kimseye de hoşgörülü davranmıyor. Herkesin tepkisini ve yorumunu ayrıntılarda belirtiyor:

"Kölelerin çocuklarına dikkat etmek gerek," dedi Fatma. Ayşe de ekledi: "Eğer bu böyle devam ederse, bizi yakında kapı dışarı edecekler!" Hatice de dedi ki: "Dikkat etmek gerek; oğlu anasından öcünü alacak bir gün!" Ve sonra Melike de: "Zencilerin temizlik işlerinde kullanıldığını sanırdım; çocuk yapmada değil!"

Doğumu sırasındaki olayları kimbilir kaçıncı kez anlatması için arada sırada amcasını görmeye gelen ve bugün saygın bir memur olan bu yeğenin yüreğine bir yara gibi işliyor bu sözler. Hatta amcası, anlattıkları tam olsun diye, Fas'ın o zamanlardaki siyasal durumunu anımsatır, ulusal bir hareketlen-

menin başladığı bir ülkede, özellikle de Fas kentinde, düzeni korumak suçundan Fransa tarafından öldürülmüş subayların adlarını sayar durur.

Savaş, neredeyse İkinci Dünya Savaşının tamamı, kapalı ve iple bağlanmış bir karton kutunun içinde toplanmış: Normandiya'ya çıkarma yapmış askerlerin cesaretini ve zaferini öven nice Amerikan dergilerinin yanı sıra yüzlerce *Life* dergisi sayısı.

Tanca'ya gitmek için apar topar Fas'tan ayrılırken, bu değerli kutuyu bir akrabasına emanet etmiş; bu kişi de, bu emaneti, taşınması sırasında, nemli bir bodrum katında unutmuştu. Böylece onun belgelerinin bir bölümü yitip gitmiş; onun, yokluk, kıtlık başlangıcı ve Alman bozgunundan sonra bütün dünyanın keşfettiği Nazi vahşetinin görüntüleri gibi ikincil etkilerini tanıdığı bu savaşın tarihinden yoksun kalmıştı. Hitler çılgınlığının, Musevilerden sonra Arapları dünya üzerinden silme programına girişeceğine kuşkusu kalmamıştı.

"Şimdi Faslı fareler, o karton kutuyu emanet etme aptallığını gösterdiğim geri zekâlı kuzenimden daha çok şey biliyorlar İkinci Dünya Savaşı üzerinde. Bu cahile bir hazine emanet etmek, tavuklara yem diye inci; eşeklere de zencefil vermeye benziyor. Çevrem cahillerle dolu; yaptıları kötülüklerin bi-

lincinde olmadıkları için beni sinirlendiriyorlar. Bazıları da o kadar dayanılmaz derecede kendini beğenmişlik sergiliyorlar ki... Onlara karşı kaba davranmadan edemiyorum. Bir lakap takıyorum onlara. Başta herkes bunu iyi karşılamıyor, sonra yavaş yavaş bu lakap, yüzlerine yapışıyor ve gerçeği ifade ediyor: örneğin konsolos, şu bizim yeğen, antipatik biri değil, annesi onun elçi olacağını söylerdi ve bugün ise turistlere cellabe satıyor; adını Beyaz Küp koyduğum, onun şişman, beyaz tenli kuzini; sonra canavar var, sesi yüzünden çocukları korkutan ve Haham, gizlilik ve fısıldaşma meraklısı; sonra Namazcı, çok namaz kılar, namuslu olmak için durmadan namaz kılar!.."

Sonsuz lakap taktığı karısındadır rekor. Onu hiçbir zaman gerçek adıyla çağırmamıştır. Ona ad takmak, onu tanımak ve ona saygı duymaktır: Örümcek; *Media-Mujer* (kısa boyluydu); Gürültü; Patırtı... bunlar huzurlu zamanlardakiler. Sinirlendiğine ise daha ileri gidiyor: Leş Yığını, Bunak, vs.

Onun başkalarını karikatürize etme tutkusu, birçok sıkıntıya neden oluyor. Bugün fark ediyor bütün bunları. İçine kapanmış. Hemen hemen hiç kimseye karşı saygı beslemeyi öğrenememiş. Yaraların üstüne düşen kor parçaları, sözcükleri; keskin, beyaz bir bıçak gibi etkili sözleri; iyi bir bellek ve ölçü-

süz bir gurur ile alevlendirilmiş kin dolu duyguları. Acı çeken ve tatmin olmamış ruha karşı bir isyan bu. Politikaya atılmış olsaydı eğer, bir anarşist, insanları düş kırıklığına uğratan biri olurdu. O da hiçbir zaman inanmıyor politikacıların radyo ve televizyondan anlattıklarına... Kendisini kültürlü diye nitelendiren ve kimseyi de kendi sınıfına layık görmeyen, öfkeli birisi, o.

Onu iyi huylu, heyecanlı, mutlu kılmak için bir sözcük, bir jest yeter bazan. Aslında yüzeysel, onun kötü yürekliliği; sözcüklerden ve cinaslardan kurulu ve sözcükler, onun düşüncesini aşıyorlar çoğu zaman. Onların, kendi isteğinden daha hızlı hareket ettiklerini biliyor. Ona ihanet ediyorlar, fakat o bundan şikâyetçi değil. Ona göre, yalnızca birer sözcükler onlar ve insanlar, onları, taşlara ya da oklara benzetmekte haksızlar... Onu büyülüyor dil, çünkü zekâsına cambazlıklar yaptırma olanağını veriyor. Baharatlar ya da kendi terzilik hünerleri konusundaki bilgilerini ortaya dökemediğinde, sözcüklerle oynuyor, çoğu zaman da başkalarının aleyhine. Abarttığında ise, baharatları şaşırdığını söylüyor. Bu da onun nükteci ve alaycı olmasını kolaylaştırıyor. Eleştirilerden korunmak için, sağlığına dikkat etmiyor. Başkalarının, neden, onun alaylarının kurbanı olduklarında kızdıklarını anlamıyor. İnsanları seviyor

o. Evi konuklarla dolduğu zaman mutlu oluyor. Sevincini göstermek için bütün ışıkları yakıyor. Şaka yapmak için mi, yoksa onların varlığıyla mutlu olmak için mi evine insanları topladığı bilinmiyor. Eğer kadınlara karşı sert davranıyorsa, bu, onları çok sevdiği için hiç kuşkusuz. Onlara kızıyorsa, onun hepsini birden baştan çıkaramadığından kızıyor. Oysa çocuklara karşı açık yürekli; dayanamıyor onlara; insanı öfkelendiren, kötü eğitilmiş, şımarık ve açıkgöz yaratıklar olarak görüyor onları. Yaptıkları gürültü onu rahatsız ediyor. O, ne hayvanları, ne de çocukları sever. Bitkileri yeğler. Bütün bir gününü, küçük bahçesinin içinde, ağaçlarına ve çiçeklerine bakarak geçirebilir. Kendini unutuyor orada. Düşlere dalıyor. Bu da onun ruhunu rahatlatıyor. Çocuklar, ona karşı sevgi dolu değiller. Onu kışkırtıyorlar. Acıma duygusundan yoksunlar. Yeğenlerinden birinin düğünü sırasında, çocukların eve alınmamasını öğütlemişti; komik, ama düşünülmesi gereken bir şeydi bu. Yaramaz bir çocuğu yakalamış olan damat, bunun düğün boyunca çevreye zarar vermesinin önlenmesi ve ilgilenilmesi için bir bekçi tutmuştu. Ne garip: ne düzensiz bir yaşamdan, ne de fantezilerden hoşlanan bir anarşist, o. Gereksiz şeyler, olanı olduğundan daha güzel gösterecek ve kıvanç duygularını besleyecek hiçbir şey, ilgilendirmiyor

onu. Her zaman için ender olanın, tanımlanamayanın peşinde o. İşte bu, onun gizemi. Antikacıları dolaşır sık sık; bit pazarlarında dolanır. Durur, eski eşyaları inceler, sonra da yoluna devam eder.

"Çok güzel bir Venedik aynası buldum bir gün! Kocaman, ağır, biraz da eski bir ayna. Hemen vuruldum. Nereye asacağımı bile düşünmeksizin istemiştim onu. Hoşuma gidiyordu. En azından yüzyıllık olmalıydı. Herhalde benden daha yaşlı; mutluydum onu kurtardığım için çünkü bir genelev patronu tarafından satın alınmış olabilirdi ve bu ayna; kuşkusuz büyük bir aileye hizmet vermiş ve anlı şanlı bir geçmişe sahip bu ayna, o zaman pek de hoş olmayan görüntüler yansıtacaktı. Doğu rüzgârının sert bir darbesiyle de kırılmış olabilirdi bugün. Ben kurtardım onu. Yük arabası olan bir hamal tuttum ve ikimiz birlikte, şaşkın bakışlı insanların arasında, bütün kenti katettik. Arkadan yürüyerek, bu güzel aynanın yansıttığı ışık parıltılarını izliyordum. Yanımızdan gelip geçenleri büyülüyordu; kentin duvarları, gökyüzünün bir parçası, bu sihirli dünyanın içinden akıp gidiyorlardı. Sanki içinde kaldığı ve unutulduğu karanlıklardan yeniden doğuyormuş gibi şiirsel imgeler saçıyordu çevresine."

"Onun yerine yerleştirdiğimden beri –onun değerini bilen bir tek ben vardım– onu

yoklamadan edemiyorum. Ara sıra, bir yüz, eldivenli bir el, sisler içinde bir bahçe görür gibi olurum. O yüzün, Kamelyalı Kadın gibi büyüleyici bir hanıma ait olduğunu hayal ettikçe mutlu oluyorum. Güzel, ama solgun, orada bir anlık görünen bu yüz; iri gözler, güzel saçlar, fakat melankoli dolu bakışlar. Bu, belki de sevmiş olduğum ve hiçbir zaman karşılaşamadığım bir kadın. Bir kadın düşünürüm arada sırada; onu yaratırım yavaş yavaş; giydiririm onu, parfümler sürerim ve bir yeni yetme gibi, gelmesini beklerim. Tabii ki, hiçbir zaman gelmedi bana. Hatta Lola'nın anısı, benzemiyor ona. Venedik aynasının yardımıyla sonunda onun yüzünü görmem için, zaman, sabır ve tutku gerekiyordu bana."

"Temizlik yapmak için bizim eve gelmiş olan bir genç kız anımsıyorum; çok açık renk tenli, içten ve zeki bir genç kız. Yaşamımı altüst etmişti. Beceriksizdim onun yanında. Benden yararlanır ve beni kışkırtırdı. Gömleğinin içinden görünen, dipdiri ve zevkten kızarmış küçük göğüslerini anımsıyorum. Servis yapmak ya da yerleri silmek için bana doğru eğildiğinde, o kadar iyi görülüyorlardı ki. Bir orospuydu. Neredeyse onunla aklını oynatacaktı karım. Gençlik; okşamaları sabırsızlıkla bekleyen bir beden; güzel, ama daha çok küstah bir yüz vardı onda. Karım onu

kovmuştu. Ağlayarak terk etmişti bizi. İki ya da üç kez dükkânıma telefon etmişti. Allak bullak olmuştu kafam; şaşkına dönmüştüm. Bugün ise onu özlediğim olur arada sırada. Ah ne günlerdi! Kendimi tutamayacağım diye korkuyordum. Beklenmedik bir anda girmişti çılgınlık bizim eve. Bir gün, komşulara gidip, yaşlı adamın pek vakti kalmadı artık, onunla hemen evleneceğim, yaşlı kadını da evden sepetleyeceğim ve adamın yaşamını yeniden kuracağım diye dedikodu yapmış. Bu memlekette sık olur bu tür olaylar. Pehlivan tefrikası gibi bitmek bilmeyen Mısır televizyon dizilerinde sanırsınız kendinizi. Kız, televizyonda gördüklerini uygulamak istiyordu. Onun kültürü, düşlerinin kaynağı, televizyon. Ah! İyi biriydi bu küçük kız, ama gitmekle de iyi etti. Böylesi daha iyi. İstediğim gibi gözümün önünde canlandırıyorum onu şimdi. Onun görüntüsünden, siluetinden, insanı öfkelendiren gülüşünden, saçlarını bazan öne, bazan arkaya atma huyundan istediğimi seçerek yapıyorum bunu."

"Ellerim titriyor. Soğuk. Ne kadar da yaşlanmışlar, ellerim! Yüz hatlarımdan daha iyi yansıtıyorlar yaşımı. Bu yorgun ellerin, o genç kızın yumuşak ve sıcak bacaklarını tekrar tekrar okşayışını görüyorum. Ufak bir sevgi bile alamadım ondan. Gözleri, davranışları, o kadar çok şey vaat etmişlerdi ki bana!..

Okşamanın güzelliğinden ve ona muhtaç kalmaktan gözü kararmış, deli bir yaşlı değilim ben. İnsanlar yaşlandıkça arzuların söneceğini sanıyorlar. Yanılıyorlar. Arzular, yalnızca oldukları yerde durmakta kalmıyorlar, dahası durmadan artıyorlar; daha az doyumsuz olabilirler ama, içimi yakıyorlar ve gecelerimi kaplıyorlar. Belimin büküldüğünü ve her şeyin bittiğini, yenildiğimi hissetmek istemiyorum. Davranışlarımı artık dizginleyemediğim oluyor bazan; göğüs uçlarına değmek umuduyla bir kadın omzuna dokunmak istiyor gibi ellerim. İnsanlar anlayamıyorlar. Çok acı; arzularımın ateşini unutmak için dua etmeyeceğim yine de. İnsanın arzularının etkisinde kaldığını duyumsamasında bir kötülük yok. Yaşamın gücü gövdemde yürüyor... İşte böyle ve ben hiçbir şey yapamam. Bu kız arzularıyla yanıp tutuşuyorsa ve daha görür görmez dipdiri ve körpe bedeni beni çıldırtıyorsa, bu benim suçum mu? Kime anlatsam bütün bunları? Ah! Touizi, burada olsaydı keşke! Beni anlardı."

Adres defteri, sehpanın üstünde duruyor. Yirmi ikiye on yedi cm. boyutlarında, mavi renkli bir okul defteri. 'Jeanne d'Arc'. Kapağında, kılıcını gururla havaya kaldırmış, atının üstüne bir Jeanne d'Arc çizili. Bütün bunlar bir kaidenin üstünde. Altta, defterin sol kısmında, küçük harflerle yazılı bir amb-

lem, Mapama. Arka yüzünde, dört tane hesap cetveli: toplama, çarpma, çıkarma, bölme. Jeanne d'Arc'ın başı ile kılıcı arasına şöyle yazmış: "Çocukların, dostların ve komşuların telefon numaraları."

Deftere bakıyor, sayfalarını karıştırıyor, yerine koyuyor, sonra yine eline alarak öylesine açıyor:

Hacı Muhammed, Melilla, 32.14 dükkân; 32.51 ev. Oğlu Abdülaziz, subay, kışla numarası 31.01. Küçük oğlu Osman, işsiz, telefonu yok.

Öldüler hepsi de. Hacı Muhammed karısını, çocuklarını gömmüş, sonra da terk edilmişlik ve hüzün içinde öte dünyaya göçüp gitmişti. Varını yoğunu eğlencelerde, yolculuklarda, armağanlarla saçıp savurmuş bir soyluydu. Hiçbir şeyi de kalmamıştı yaşamının sonunda. Doktora verecek parası bile. İyi bir insandı. Bir kuzenden daha yakın, bir dost. Onu düşünüyor ve gözlerinin dolduğunu duyumsuyor. Ağlamamak için çeviriyor sayfaları. Doktor Murillo'nun adı çıkıyor karşısına, 342.51, Tanca. Yirmi yıl önce, çok ağır bir zatürree olduğunda kurtarmıştı onu. Onu çok severdi. O da, beklenmedik bir biçimde ölmüştü. Ağlamıştı o gün. Gerçekten korkmuştu. Ona güvenirdi yalnızca. Tanca'ya olan aşkı yüzünden bu kente yerleşmiş bir İspanyol-

du; iyi bir insan olarak tanınmıştı. Ölümü, kentte, büyük bir kayıp olarak hissedilmişti. Ondan sonra, uzun bir süre, başka doktorlara görünmek istememişti.

Hâlâ yaşamakta olan sevimli birinin adıyla karşılaşmak umuduyla sayfaları çeviriyor. Topal Dhaoui. Yaşıyor, ama işe yaramaz adamın teki. Önce İspanyol, sonra da Fransız polisine muhbirlik etmişti ve bağımsızlıktan beri, *mukaddem*, yani mahallede olan biten her şeyi bilen bir tür yetkili. Onun defterdeki numarası, serserilerin eve taş attığı zamandan kalmıştı. İşini iyi becermişti, ama parasını da fazlasıyla almıştı. Para ödemeksizin onun dükkânından alışveriş ederdi yıllardır.

Birşeyler yazılıp çizilmiş sayfaların üstüne. Okunaklı değil. Çocuklar bu defterle oynamış olmalılar. Tam o sırada, bu sayfaların birinde, eski bir dostunun adını çözüyor; Endülüs müziği tutkunu Daoudi. Yaşıyor, hatta sapasağlam. Yeter ki serbest olsun. Tanca'da değilse eğer, Endülüs Müziği Ulusal Orkestrasıyla birlikte olmalı. Her yerde izler onu. Telefon önüne getiriliyor, numarayı çeviriyor ve bekliyor. Bir kadın sesi yanıt veriyor. Yanlış numara. Özenle çeviriyor numarayı yeniden. Meşgul. Gülümsüyor. Bu onu rahatlatıyor. Üçüncü çevirişinde, Daoudi karşısında. Sevinç! Rahat bir soluk! Onu evine getirtmek için bir yalan uyduruyor:

"Oğlum bana Hacı Abdülkerim Rais Orkestrasının çok güzel bir kasetini gönderdi. Onu sana dinlettirmeyi çok isterim. Fransa'da birçok bakan ve elçinin önünde verilmiş bir konser, bu."

Kendi geliriyle yaşayan biri Daoudi. Kibar, neşeli ve cömert. Bir teyp ve kaset dolu küçük bir çantayla çıkageliyor.

"Nasılsın?"

"Dışarı çıkabildiğim zaman daha iyi hissediyorum kendimi; ama şu rüzgâr ve yağmur oldu mu, hiçbir şey yapılamıyor. Fakat seni görmek iyi geldi bana."

"Ne zamanda yaşıyoruz! Her şeyi olan var, her şeyini yitiren de var."

"Sen ne yapıyorsun? Müzik peşinde misin hâlâ?"

"Daha da fazla. Şu sıralar Rais hasta. Orkestrası çok çalmıyor."

"Bu müziğe piyanonun, saksofonun ve başka gitarların eklenmesine ne diyorsun?"

"Hiç söz etme bana ondan. Beni hasta ediyor. Günah bu. Görsen, ne kargaşa oluyor! Bu aletlerin bozduğu beş yüzyıllık bir gelenek... Piyano, haydi neyse, ama öteki enstrümanlar, tam bir skandal. Peki, sen söyle, nasılsın?"

"İyiyim. Biraz yalnızım, ama kötü değilim. Öksürüyorum, tıkanıyorum, canım sıkılıyor ve böylece geçip gidiyor..."

"Hacı Ömer'den haberin var mı?"

"Parasını ne yapacağını bilmeyen mi?"

"Evet, sen nasıl istersen öyle de, yine de açık renkli teni yüzünden peynircik diye ad takılan saçları dökülmüş Mulay Ahmet'in kardeşi."

"Ne olmuş Hacı Ömer'e? Ölmüş mü?"

"Hayır. Yeniden evlendi geçenlerde. Karısı geçen yıl ölmüştü. Bağırıp çağırarak bir kadın isterim diye tutturmuş. Çocukları toplanmışlar ve onu iki seçim arasında bırakmışlar: Evliliğe karşılık bütün servetinden vazgeçecek. Düşünebiliyor musun artık yalnız uyumamak için, evinden, fabrikalarından, servetinden vazgeçmeyi kabul etmiş."

"Haklı. Ama çocukları da çok kötü. Onu yeniden evlendirebilir ve gelirlerinden yoksun bırakmayabilirlerdi. Sonuçta, onun sayesinde zengin oldular."

"Evet, ama bugünün gençleri acıma duygusundan yoksun. Onun öldüğü gün, zavallı yeni gelin bir santim bile miras alamayacak."

"Ama bu yasal değil ki."

"Tabii ki, ama bir şey yapmışlardır bunlar. Kendisine verilen bütün belgeleri imzalamış. Yine de bu serveti kendisiyle birlikte mezara götürmeyecek ya!"

"Demek Hacı Ömer yeniden evlendi! Peki, hanımı nasıl?"

"Genç! Evet, çok genç. İlkokul öğretme-

ni, yetim."

"Ne dersin, yapabiliyor mu acaba?.."

"Ya sen, yapabiliyor musun hâlâ?.."

"Ben, evet, işte bu da benim dramım. Yapabilirim, ama kiminle? Arada sırada yeniden evlenmekten söz açıyorum, biraz araştırmak için; ümitsiz bir durum. Bizim yaşlara gelince, işimiz bitti sanıyorlar! O halde Hacı Ömer mutludur."

"Evet, yeniden gençleşti hatta."

"Tabii ki, yeniden gençleşmek için tek yol."

"Güzel bir zamanda yaşamıyoruz. Daha az saygı var. Bugün gençler zor iş buluyorlar ve sonra o kadar çok hevesleri yok artık. Onlar için bir şey yapılmıyor. Hastanelerin durumunu gördün! Olanağı olanlar, tedavi olmaya Fransa'ya gidiyorlar; hatta Amerika'ya gidenler bile var. Konuşmayalım artık bunları. İnsanı üzüyor. Ya senin sağlığın nasıl?"

"Benim sağlığım... o kadar iyi değil. Çok sık kızdırıyorlar beni, böylece öksürüyor ve tıkanıyorum. Hasta değilim, kızdırılıyorum yalnızca. Burada olman beni çok sevindiriyor. Seni aramaya cesaret edemiyordum. Ve sen yeniden evlendin... yani ikinci bir kadın mı aldın?"

"Evet... müzik. Yaşama gerekçem. Büyük zevkler buluyorum onda."

"Ne zaman Endülüs müziği dinlesem,

kendimi üzüntülü hissediyorum... Artık yapılmayan bayramları anımsattırıyor bana. Bayramları çağrıştırıyor bu müzik her zaman. Beni nostaljik yapıyor... ve ben, sevmiyorum özlemi. Çocukların iyiler mi?"

"Herkes kendi yaşamını kurdu. Büyük evde, anneleriyle birlikte yalnız başıma yaşıyorum. Isıtma sistemi kurdurdum oraya. Senin gibi değilim ben. Sen, rahatlıktan korkuyorsun!"

"O kadar çok olanağım yok ki... Anımsar mısın, Hacı Ömer, benim Fas'taki kumaş dükkânımda çıraktı? Ben öğretmiştim ona bu mesleği. O, Casa'ya gitti; ben de, bir aptal gibi, denizi izlemeye ve doğu rüzgârı tarafından kamçılanmaya, Tanca'ya geldim. Kötü bir seçim yapmışım."

Daoudi, teybe bir Endülüs müziği kaseti yerleştiriyor. Çay içiyorlar. O, sağ eliyle tempo tutuyor. Öteki de kendinden geçmiş. O da, yalnızca zengin olanları değil, yeniden evlenenleri de düşünerek uykuya dalıyor şimdi.

Masanın üstünde mavi defter. İçinde bir anı, bir hayalet ya da yaşamakta olan birisinin adını bulmak için onu öylesine açmak yeter.

Akan musluğun düzenli gürültüsü duyulmuyor artık. Onarılmamıştı. Bir su kesintisi. Duvarlar her zamanki yerlerinde, nem ve so-

ğuğa karşın. Parça parça düşmüş tavandaki sıvalar. Delik deşik. Ve çatı, hep orada.

Amerikan yapımı buzdolabı çalışmıyor artık. Eskimiş. Yapım yılını bilmek bile olanaksız. Onu elden düşme olarak satın almıştı; birçok aileye ve birçok kuşağa hizmet etmiş olmalıydı. Motoru garip bir ses çıkarıyor. Soğutmuyor artık. Yiyecekleri dışarıda tutmaktan başka çare yok. Hava da yeterince serin. Bu alet, kim bilir kaç ton yiyecek saklamış olmalıydı? Kaç litre su dondurmuştu? Bu, onun ilk arızası değil; sonuncusu herhalde. Kapının aralığından onu izliyor; duyuyor onu, motor duruyor sonra; soğuk üretmekten ve buz yapmaktan vazgeçiyor; yorgun ve bu çağa uygun değil artık; sönüp gidiyor böylece.

Bu arızayla, evdeki yaşam altüst olacak. Hiçbir tamirci de gelmek istemiyor. Bu buzdolabı tanınıyor. Onun evine gelmiş olan bütün tamirciler, bunun ender bulunan ve işlevsiz bir parça olduğunu biliyorlar. Artık bunu değiştirmek gerek. Onu atmak söz konusu değil. Tabakların ya da meyvelerin konduğu büfe olarak kullanılabilirdi. Yine de onu değiştirmek konusunda bir karar vermeli. Kuşkusuz Bitpazarı var. Acaba oraya mı gitmeli, yoksa inatçılığı bir yana bırakıp yeni bir tane mi satın almalı? Fas malı olanların iyi bir ünü yok. Onların öylesine imal edildiklerini

ve dayanıklı olmalarına dikkat edilmediğini söylüyorlar. Bazıları da ithal malı aletleri alabiliyorlar hâlâ. Yabancılar daha ciddi ve sonra onların yaptıkları daha kaliteli diye düşünüyor o da. Bir önyargı değil bu, bilinen gerçeğin ta kendisi. Her şeyde bunun böyle olduğunu söylüyor ve tedavi olmak için yurtdışına gitmeyi seçen birçok insanı örnek alarak sıralıyor. Yine de belirli olanaklara sahip olmak gerek. Yurtdışına gitmeyecek o, ama bunu yapanları da eleştiriyor. Fas'taki hastanelerin durumunun içler acısı olduğunu biliyor. Bundan on beş yıl önce, acil olarak yatırılmıştı hastaneye. O zamandan kalma pek tatsız bir anı var belleğinde. Ve buna karşın, doktorlar ve hemşireler onunla iyi ilgilenmişlerdi. Ama o, çevresindeki kopukluğu, ihmalkârlığı, ciddilikten yoksunluğu görmüştü. Hep orada sağlık diye bir şeyin varolmadığını anımsıyor.

Tedavi olmaya, yurtdışına gitmeyecek, çünkü hasta değil; çünkü uçağa binmekten korkuyor ve son olarak çünkü bu kadar lüksü karşılayacak olanağı yok.

Şimdi de şu buzdolabını üreten Amerikalıya kızıyor. O, nice felâkete karşın hâlâ dimdik ayakta durabiliyorsa, neden nesneler kırılıp bozuluyorlar; sanki canları varmış gibi, ölüp gidiyorlar? "İşte böyle; beni aşağılamak, başka sıkıntılara sokmak için ruhunu teslim

etti şu buzdolabı. Hepsi de aynı günde oluyor!" diyor kendi kendisine.

Kendisini, ne arızalı bir buzdolabı, ne su kaçıran bir musluk, ne de eskiyen bir ev gibi görüyor. Ve onunla nesneler arasında tutkulu bir ilişki var. Nesnelerin olsun, insanların olsun, yıpranmasını hoş karşılamıyor. Radyosunun pilleri bittiği zaman, pillere kızıyor. Onları yenilemeden önce uzun bir süre bekliyor. Görme yeteneğinin azaldığını, işitmesinin zayıfladığını, arkadaşlarının yitip gitmelerini nasıl kabullenemiyorsa, nesnelerin yıpranmasını ve işlevsiz bir duruma gelmelerini anlamıyor ya da kabullenmeyi reddediyor. Şu güzelim Venedik aynası, yalnızca biraz olsun parlaklığını yitirmiş olsa da, kaygı ve saplantılarında itip kakmıyor onu. Zevkle bakıyor ona. İşte orada duruyor, koridorda, yaşamın seçkin görüntülerini yansıtarak... Bir kaldırımın üstünde sergilenen bu eşyayı öylesine çılgın bir coşkuyla satın aldığını anımsatmaktan hoşlanıyor. Bir an kendisine bakmıştı orada ve geçmişte aynanın belleğine yerleşmiş bütün görüntüleri görmüş olmalıydı. Yaşamış ve nice anılarla dolu bir aynada, görüntüsünü incelemek onu neşelendiriyordu. Büyük bir aileye; uluslararası bir kent konumunda olduğu zamanlarda Tanca'da yaşamış ve kuşkusuz yabancı bir aileye ait olmalıydı. Birçok Avrupalı gibi, bu insanlar da ülkeyi

terk etmek zorunda kalmışlar ve aynayı yanlarında götürememişlerdi. Arkalarında bir iz, bir hazine, camın ardında uyuyan bir bellek bırakıp gitmişlerdi. Bu aynaya sorular sormak ve onun gizemlerinden birkaçını açığa çıkarmak için onun karşında durmayı bilmek yeterli. Yolculuk edemez bu boydaki ve bu ağırlıktaki bir ayna. Çok tehlikeli bu; onu kimin alacağını ve kullanacağını bilmeden, bir kaldırım taşının üstünde sergilemenin sakınımsızca bir davranış olması gibi...

Burada, her şeyin sessizliğe gömüldüğü bu evin içinde ayna şimdi. Ayağa kalkıyor ve aynaya doğru yürüyor. Ona bezginliğini ve yalnızlığını anlatarak bu kez de kendisi mi içini dökecek? Yoksa herkesin ona karşı birleştiğini sandığı bu zorlu anlarda, bir tanık, bir dost ve bir suç ortağı olarak mı görecek bu aynayı?

Aynaya bakıyor ve onda hiçbir şey görmeksizin tapıyor ona. Onu bir heykel, anlamsız ve işlevsiz bir sanat yapıtı gibi görüyor.

"Ah! Bu ayna, yenilmez düşmanlarını ortadan kaldırabilseydi! Çok kolay olurdu. Bir dakika boyunca, acı çekmeden her şeyi ortadan kaldırması için geçecek bu zaman birimi boyunca ona uzun uzun bakmak yeterli olacaktı. O zaman daha da değerlenecekti. Çıkmaz bir sokakta toplanmakta olan bir kalabalık görüyorum; herkes yanında, işini bitir-

mek için, düşmanını sürüklüyor. Hiçbir iz bırakmadan, kesin bir ortadan kaldırma yolu! Ah! Nefret ettiğim, otuz yıldır durmadan lânetler yağdırdığım birini, bir tek kişiyi bu aynanın karşısına koyabilsem, ama boşuna! Bu kişi, ona nankör diyorum, hain, ikiyüzlü, durmadan inleyen sonradan görmüş yaratık, dibi tutmuş tencere, cimri, büyük bencil, sözünde durmayan imansız, salgın... Ah! Kin dolu duygularımı tatmin edebilsem, geriye dönüp geçmişimi düzeltebilsem, ona gösterdiğim cömertliği ve güveni silebilsem ve göründüğü gibi, onu hiçlikle baş başa bırakabilsem keşke... Ah! Adını krater, ay yüzlü koyduğum karısının oyuncağı yalancı; kötülüğün ve hainliğin içindeki sessizliğin ve suç ortaklığının bakışıdır o kadın!"

"Bu olay çok basit: işte, evimde oğlummuş gibi ağırladığım biri; çocuklarım henüz küçüktüler o zamanlar; o, eli boş gelmişti, ama gözleri zekâ ve tutku doluydu. Kendi kendime demiştim: "İşte bana böyle birisi gerek, sahi olmaktan hoşlanacağım bir oğul bu." Fas'ta hiçbir şeyin yürümediği zor zamanlardan biri. Tüccarlar kenti terk ediyorlar, Kazablanka'ya zengin olmaya gidiyorlardı. Onların yaptığını yapma cesareti bende yoktu. Bu delikanlı geldiğinde, Tanca'daki kardeşimin yanına gitme düşüncesindeydim. Orada yaptığı ticaret, onu fazlasıyla yaşatıyor-

du. Kazançlarıyla yeni dükkânlar açıyordu; hatta her oğlunun kendi dükkânı vardı. İşleri çok iyi gidiyordu orada. Fas'taki her şeyimi sattıktan sonra bu kente gittim. Beklediğim gibi karşılanmamıştım. Kötü bir zamanda geldiğimi, bana yardım edemeyeceğini, her şeyinin artık oğullarının elinde olduğunu bana hissettirten bir kardeşin rahatsızlığını nasıl unutabilirim? İkinci yaraydı bu yüreğimde açılan; ilki, kentimi terk etmek zorunda kalmamdı. İyi kötü yerleştim; yeğenlere yalvardım bana dükkânı açmam için olanak sağlasınlar diye. Ne gezer! Ahlak yerine bencillik vardı onlarda. Acı çektim ve kurtuldum sonunda. Komşular, hiç tanımadığım Musevi tüccarlar bana yardım ettiler. Ailemden görmediğim iyiliği ve cömertliği onlarda buldum. Melilla'da olsun, Nador'da ya da Fas'ta olsun, hep kusursuz ilişkiler kurmuşumdur Musevilerle. Bizler farklıyız; aynı dinden değiliz, ama yardımlaşabiliyoruz. Yeğenlerimle, bu olanaksızdı. İşte buradan geliyor benim kinim, kırgınlığım, kızgınlığım. Oğlum gibi gördüğüm kişiyi, hiçbir ticaretin yürümediği Fas kentinden çıkardım, buralara getirdim. Bizimle birlikte yerleştirdim onu eve. Karım, onun annesi gibiydi. Küçükken yitirmişti babasını. Geleceği düşünmeksizin, iyi olanı yaptım. Onu kardeşimle, yeğenlerimle tanıştırdım. O sıralar hâlâ bakire olan bir yeğenimle

evlendirdim onu. Bir baba gibi davrandım. Mutlu olsun, bana geri dönsün, "teşekkür ederim, efendim" diyerek değil de, iş ortağım olarak bana şükran gösterisinde bulunsun diye harcadım birikmiş paramı; en güzellerinden, en eşsizlerinden bir dükkân açtım. Artık yorgunluk yaşına varmıştım. Bütün umutlarımı onun ellerine vermiştim. Yardım edilmek ve sonuçta başarmak istiyordum, çünkü kuzeyde ya da Fas'ta giriştiğim her iş başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Hain beni terk etti ve zekâsına ve enerjisini yeğenlerimin, rakiplerimin ve düşmanlarımın hizmetine vermeyi yeğledi. O günden sonra, yaşamım yıkıldı. Abartmıyorum. Yıkılmıştı, çünkü kin duyguları kemiriyordu yaşamımı. Evet, bunu itiraf ediyorum, yüreğimdeki yara, içinde bir kin ırmağının aktığı derin bir iz oluşturmuştu. Otuz yıl geçti ve ben bağışlayamıyorum, kabullenemiyorum bu ihaneti. Adalet istiyorum. Oh! Büyük bir şey değil bu. Olanaksız olanı, geriye dönüşü, akçalı ya da akçasız borcun ödenmesini istiyorum. Tek başıma onarım istemeyi sürdürmekteyim, bir deli gibi. Annesi onu koruyor. Sanki karısıymış gibi koruyor oğlunu. Normal. Fakat ben, bana ihanet eden bu kadını neden seveyim? Neden bana kötülük yapanlara karşı bağışlayıcı ve sabırlı olayım? Karım Fas'taki kızına ya da Kazablanka'daki oğlumuza yolculuğa gittiğin-

de, bu evde yalnız kaldığım sık olur. Tek başına olurum. Onun yokluğu boyunca tekrar tekrar pişirdiğim aynı yemeği, tek başıma yerim. Hain, gelip de hatırımı sormaz bile. Beni, bu soğuk yalnızlığın içinde, terk edilmiş bir halde bırakır. Ne yapmalıyım? Bir rezalet! Bir tane daha. Bir keresinde kalkıp dükkânına gittim ve onun, karısının ve çocuklarının hakkında düşündüğüm her şeyi söyledim. Ama itiraf etmeliyim ki, büyük kızının öldüğü gün ağladım, gerçek gözyaşlarıyla... Hayır, zavallı kız, on sekiz yaşında ölmeyi hak etmemişti. Ağladım. Acıdım. Duygularımdan ötürü utanç duydum. Ama yine de bir hareket, bir sözcük, bir kucaklama yeterli olurdu ve içimde taşıdığım bütün bu kötü duyguları silerdim, kıyamet günündeymiş gibi. Fakat gurur, kötü bir kılavuzdur. Barıştırma girişimleri oldu. Ama hepsi de aldatmacaydı. Yürekler kapalı kalmıştı, duygusuzdu. Ve onların içindekiler, bozulmamış, değişmemiş. Benim içine düştüğüm durum gibi, ihanet ve aşağılanma duygularına kapılanlar da, bunun yaşam için gerekli olduğunu anlayacaklardır. Hasta değilim ben. Biraz tıkanık bronşlarım. Aslında epey ağır yaralıyım. Çevremdeki çok az insan beni anlıyor. Herkes bunun artık geçmişte kaldığını, unutmak gerektiğini ve yaşamın akıp gittiğini ve değiştiğini söylüyor... Peki, kim benden özür dileye-

cek? Bağışlamanın ve unutmanın yeterince önemli bir ölçüsünü kavrayabileceğim ortamı bulamıyorum. Ah! Bir köy olsaydı, sabah melteminin estiği zaman unutkanlığı yaydığı ve bağışlamayı olası, kolay kıldığı bir köy! Bağışlamakla kalmazdım, ama bu adamı yaralayan her şeyin içimdeki tiksintiyle ilgili olduğunu fark ediyorum. Ne karısından, ne çocuklarından, ne de arkadaşlarından hoşlanıyorum. Biliyorum, haksızım. Ama benden daha güçlü. İkiyüzlü olamam ben. Onunla barışırsam eğer, gücümden çok şey yitirecekmişim gibi geliyor bana. Karmaşık bir durum içinde bulunuyorum: Ona, onun varlığına, hatalarına, ihanetlerine gereksinimim var. Bu son otuz yıl boyunca yakamı bırakmadığı ve her şeyi berbat ettiği için teşekkür ediyorum ona. Yine de doldurdu hepsini. Belki de bu yüzden büyük kızının kazası sırasında merhamet duydum. Ağladım, çünkü aramızdaki kızgınlık, heyecanımızın bir parçasıydı. Acıma nedir bilmeyen bir insan değilim ben. Kötülük yapamam. Benim kötü biri olduğumdan kuşkulanan herkese yineliyorum bunu. Yaşamdan hoşnut değilim ben. Uzun bir zaman, büyük bir umutla bekledim gerçekleşmemiş bir şeyi. Böylece bağırıyorum, çağırıyorum, sövüyorum, sinirleniyor ve yalnızca sözcüklerden oluşan hırçınlığımı çevreme boşaltıyorum; bu sözcüklerin hepsi de boş, an-

lamsız, doğruluktan uzak. Tek yararları, onları söylediğim zaman beni rahatlatmak, bana haklı olduğumu duyumsatmak; büyülü değiller onlar, yinelemeliyim bunu kendi kendime. Ve bu, otuz yıldır sürüp gidiyor."

"Zavallı ben! Dönüp dolaşıp hep aynı sözcükleri, hep aynı hırsla yineleyip durdum. İhaneti öğrendiğim gün söylediğim şeyleri yineleyip durdum, bıkıncaya kadar. Durmadan yineliyor ve saçmalıyorsam eğer, yaşlandığımdan değil bu. Hayır, benim sorunum, birinin de dediği gibi, "Çok yaşlı bir bedende çok genç olmam." Önemli değil bu. Çünkü kimse bana hak vermedi. Duygularımı yitirdim, aldatıldım ve bir hiç uğruna dünyaya bırakmayacağım bu tutkuyu. Olduğum yerde duruyorum. Hiçbir şey hareket etmiyor, ama her şey değerini yitiriyor. Bacaklarım yoruldu. Nasırlar oluştu ayaklarımın tabanında, parmaklarımın arasında, topuklarımda. Katı mı katı, yürüdüğüm zaman acı veriyorlar. Uzun zamandır sürüklenip gidiyorlar benimle. İhanete uğradığım zamandan kalma. Zayıfladım. Şişman değilim artık. Kemiklerim görünüyor. Sırtım da kamburlaştı hafifçe. İnsanların aptallığının ağırlığı, bu. Ellerim iri ve kalın. Değişmediler. Güzel ellerim olduğuna inanıyorum. Bunu bana söyleyen olmadı. Yine de doğru bu; yalnızca ellerim genç ve güzel kaldılar. Bu ülkede, insanlar özen göster-

mezler ellerine. Elleri güzel olmayan bir kadın, güzel bir yüzü de olsa, birtakım şeylerden yoksun kalmış bir kadındır. Kadınların bacaklarından söz edilir genellikle. Ama biz de, bedenin özel bölümlerini örter cellabe (ya da örterdi, çünkü bugün, kadınlar eteklik ya da blucin giyiyorlar)."

"Kısa boylu kadınları sevmem. Karım kısa boylu. Bu özelliğinden ötürü ona sık sık takıldığım olur. Alınır. Ve bu da beni neşelendirir. Ama onun hain oğlunun adları söz konusu olunca, kimse de neşe kalmıyor. Bu konu çevresinde dönüyor bütün tartışmalarımız. O, oğlunun savunmasını yapıyor ve ben de, bir hainin, benim güvenimi ve cömertliğimi kullanmış birinin nasıl savunulabileceğini anlayamıyorum. Dizginlemeliyim kendimi. Öfkemin çoğaldığını duyumsuyorum. İşin ilginç yanı, bu öfkenin hep canlı, neredeyse yepyeni olması. Bundan bıkmıyorum. Onu düşündüğüm zaman beni saran bu hiddetten değil, bugün de olduğu gibi, kendimden sıkıldığım oluyor. Onun hakkındaki her şeyi biliyorum; her şeyi tanıyorum; hiçbir şey kaçmaz gözümden. Onun servetini, tasarılarını, tutkularını şaşırmadan kestirebilirim. Hatta onun ne yediğini, kimlere gittiğini, kiminle anlaştığını, düşmanlarının kimler olduğunu bilebilirim. Onun, beni, gerçek oğullarımdan daha çok ilgilendirdiği kanısına kapılıyorum

bazan. İşte bu yüzden kızıyorum ona. Aramızdaki kırgınlığı biliyor herkes. Çok az kişi bana hak veriyor. Bu normal. Benim partim, tek koltuklu bir araba. Benim önümde onun hakkında kötü şeyler söyleyenler, iki tarafın da gönlünü almayı isteyen ikiyüzlülerdir. Onun hakkında kötü şeyler söylenilmesinden hoşlanmıyorum. Çünkü kimsenin hakkı yok onu aşağılamaya. O, her zaman güler yüzlü, her zaman yardımsever, hatta kibarlığın ta kendisi. Onu başkalarıyla görüyorum. Çok ince davranışlı, kültürlü, iyi geçiniyor onlarla. İşte bu niteliklerinden ötürü; zekâsından ve canlılığından ötürü onu bir ortak, sonra da bir oğul gibi görmek istedim. O, akreplerin ve yılanların arasında kalmayı yeğledi. Onun acı çektiğini biliyorum. Ama bu, öfkemi dindirmek için yeterli değil. Ah! Benim yaşamımı sürdürmeme nice kin duygusu yardım etti gibi görünüyor. Bana minnettarlığını sunmaya, özür dilemeye gelse, ellerini arkasında, başını öne eğmiş bir halde gelse, ellerimi öpse ve benden özür dilese! İşte o zaman görürlerdi. Ağlayacağımı, gözyaşlarımı tutamayacağımı biliyorum. Bir gün, yeğenlerden birinin evindeki bir ad koyma yemeği sırasında, iyi kapanmamış bir pencere yüzünden, çocuklardan biri bana karşı saygısızlık etmişti. Hava almak için onu açmak istemiştim. Çocuk da kapattı. Yaşımın verdiği ağırlı-

ğı hissettirmek düşüncesiyle, ben de camı açtım. Delikanlı bana çıkıştı ve sert bir hareketle, pencereyi kapattı. Kendime acımıştım. Gözlerimde yaşlarla, ayağa kalktım ve evden dışarı çıktım. Hain, sokakta bana yetişti ve beni kutlamaya geri götürdü. Delikanlı da özür diler gibi yaptı. Ama ben de Hain'in davranışından tatmin olmuştum. Bir oğul gibi davrandığına tanık olmuştum."

Televizyonu açma saati. Hizmetçiyi çağırıyor ve bastonuyla televizyonu işaret ediyor. Ağlar gibi şarkı söylüyor birisi. Yüzü de iki kum tepesinin arkasına sıkışmış. Arka planda, belli belirsiz bir palmiye görünüyor. Yapmacık ve sıkıntı. Küçük bir kitabın sayfaları geçiyor arka arkaya. Şişkin bir yüzü var şarkıcının. Bakışları sabit. Yorum yapmak için kadının gitmesini bekliyor: "Bu kadın da iyice bücür, öteki de öyle, Şevki'nin şarkısını büyük bir zevkle katlediyor!" Yaşam ne kadar kötü diye düşünüyor. Peki, yıllardır onun hizmetindeki zavallı bir kadının yorgun bedeni ile çölün ortasında acılarını ve sefaletini tekdüze bir tonla söyleyen bir körün sesi arasında ne gibi bir ilişki var ki? Oysa o, bir ilişki uyduruyor. Eğer televizyonun düğmesini çeviren güzel, genç, hoş bir kız olsaydı, kör şarkıcısının sesi değil de, hafif ve tatlı bir müzik duyulurdu diye düşünüyor.

Dine karşı saygılı. Ama günaha girmek-

ten korkuyor. Hep cehennemi düşünüyor, onu görüyor, hissediyor, varlığına inanıyor. Oranın ateş ve kan dolu bir yer olduğunu biliyor. Bunun küstahça bir kanı olduğunu düşünüyor. Günah bu. O kadar ağır değil, ama yine de günah işlemek istemiyor. Ayağa kalkıyor, abdestini almak için küçük siyah taşı alıyor, seccadeye oturuyor ve namaza duruyor; Tanrıdan özür diliyor; secdeye varıyor ve Hazreti Muhammed'in adını söylüyor. Ruhuna egemen olan karmaşadan dolayı pişmanlık duyuyor. Aklındaki böyle birbiriyle bağdaşmayan, tutarsız düşünceler, neden aynı anda dile geliyorlar? Acaba bu, yorgunluğun, yaşlılığın ya da bunamanın bir belirtisi mi? Eliyle, bu uygunsuz düşünceleri kovuyor, sonra gülümsüyor, çünkü bu hareketinin onları savuşturmayacağını biliyor. Bir süredir, her tarafta, onun önünden peçelerini kapatarak geçen genç kızlar görüyor. Büyük hüzünle dolu bu öğle sonralarında, yalnız başına yarattığı bu küçük oyunu çok seviyor. "Ne kötülük var bunda?" diye soruyor kendi kendisine. "Yalnızca hayal ediyorum ben. Kimse, hiç kimse, hayal etmek istediğim şeyleri hayal etmeme engel olamaz. Alkol değil, kumar değil benim saplantım; kadınlar, benim tutkum. Ayrıca acınacak derecede uysalım. Uysalım ve başka türlü olamam. Biliyorum, kimliksiz bedenlerden birkaç kaçamak okşama

çalıyor ellerim. Utanç verici. Ama bundan daha utanç verici bir şey varsa, o da benim gibi yaşlı bir beyefendiyi bir dişinin arkadaşlığından yoksun bırakmaktır. Ah! Bir hanım arkadaşım olsaydı keşke. Bana dostluk etmeye gelirdi. Ona gülünç öyküler anlatırdım. Onu güldürürdüm. O da, elini tutmama izin verirdi. Ne kötülük var ki? Ne yazık! Arkadaş edinemiyorum. Böylece düşlerimde yaşıyorum ve bazan izin verilen ile yasaklanan şey arasında bir tür çarpışma çıkıyor. Tanrı beni bağışlasın. Yine de bu kafanın içinden geçenleri denetleyecek bir tek o var.

Telefon çalıyor. Yerinden sıçrıyor. Ne telefonun sesine alışmayı, ne de onun sesini değiştirmeyi başarmıştı. Yanlış numara. Mulay Ahmet'i istiyor bir kadın sesi. O da, bu evde, kimseye Mulay denmediğini, hele hele arada sırada yemek yemeye uğrayan araba bekçisi Ahmet'e bile denmediğini söylüyor. Mulay, bir üstünlük, bir soyluluk ünvanıdır. İnsanlar arasındaki hiyerarşiyi pek hoş karşılamıyor. Özellikle artık kulağı ağır işitmeye başladığından bu yana telefonu sevmiyor. Cümleyi birçok kez yinelettiriyor, anlamıyor ve ahizeyi yere atıyor. Nasıl ki televizyon, her geçen, görme yeteneğini yitirdiğini ona hissettiriyorsa, bu nesne de onun işitme duygusunu yitirmekte olduğunu vurgulamak ve ona anımsatmak için burada.

Ahmet, eve birşeyler yemeye gelmiyor artık. Karısını ayartmak istediğinden kuşkulanıyor Ahmet'in. Ahmet, genç, henüz otuzuna basmış, oldukça yakışıklı, açık renk gözlü ve kıvırcık saçlı. Oğullarının düz saçları olduğuna üzüldüğünü söylediği için karısının kıvırcık saçlılardan hoşlandığını biliyor. Ahmet'in olur olmaz zamanlarda eve gelmesini yasaklamıştı. Bu da, karısına bir kıskançlık gösterisinde bulunmasına olanak sağlamıştı ki, bu olay büyütülmüş ve aynı zamanda onun kıskançlık duygularının yeniden uyanmasını kolaylaştırmıştı. Yine de bu davranışında anlaşılmaz bir şey yoktu ki. Karısı, Ahmet'e mutfakta yemek verir ve onun taşrada, dede ve ninelerinin yanında kalmış olan çocukları ve karısından haber sorardı. Bu da, bir boğulma krizi başlangıcıyla kesilen büyük gösteriyi başlatması için yeterli olmuştu. Karısı da onun gerçekten kıskanç mı olduğunu, yoksa yalnızca onu kızdırmak için mi bahaneler aradığını anlayamıyor. Evliliklerinin ilk zamanlarında, onun sokak kapısını iki kez kilitlediğini anımsıyor. Haftada bir kez, yalnızca hamama gitmek için sokağa çıkmaya hakkı vardı. Kocası da ona eşlik eder, sonra akşam olunca, onu geri götürmeye gelirdi. Bazan onu oradan almayı unuttuğu olurdu, sonra söverek hamama giderdi. Kıskançlık, geleneklerin bir parçasıydı. Her şeyin düzeninde

vardı. Peki, bu yaştaki kıskançlık da ne demek oluyor? Onun yaşı seksenden fazla; karısı da yetmişi biraz aşmış. O zaman bunun nedeni yaş değil. Kadına göre, bir tür delilik. Adama göre, bir alışkanlık, bir süreklilik sorunu.

En son ne zaman, karı-koca olarak birlikte yattıklarını anımsamıyor artık. Anımsamak istemiyor bunu. Herkesin aynı odada, ama kendi köşesinde yatmaya başlayalı bir on beş yıl oluyor. Evde başka boş odalar da var, ama yine de birlikte olmayı istiyorlar. Her ikisi de, birbirlerinden ayrılmama nedenlerinin korku olduğunu itiraf ediyorlar. Her şeyin ve herhangi bir şeyin korkusu. Yalnız başına ölmek korkusu. Hırsızların saldırısına uğramak korkusu. Üstelik biri uyurken ötekinin ölümüne tanık olma korkusu. Fakat bu sonuncusunu biliyor ve kabulleniyorlar. Bunu düşünmek bile istemiyorlar. Her şeye karşın bundan söz etmiyorlar. Aralarındaki ilişkiyi yöneten müzmin öfkeye karşın. Ne biri, ne de öteki, rakibinin sağlığının bozulmasından dolayı herhangi bir sevinç duymuyor. Onlara uzaktan bakılınca, aralarında sevgiden çok bıkkınlığın varolduğu belli oluyor. O, hiçbir zaman sevgisini göstermez. Bu zayıf insanların işi, yalnızca çocukları söz konusu olunca durum başka. "Sizleri seviyorum," demiyor, ama "sizler neden beni sevmiyorsu-

nuz?" diyor. Çocuklarından biri, ziyaret sonrasında gittiğinde ağlıyor heyecandan. Bunu göstermemeye çalışıyor, ama başaramıyor.

Teybin içinde bir Endülüs müziği kaseti bırakıp gitmişti Daoudi. Uyanıyor. Hava kararmış. Lambaları yakmak için kalkmak gerek. Karısı, onun karşısındaki bir şiltede uyuyor. Onun adını söylüyor. Onu gerçek adıyla değil, onlarca lakabından bir tanesiyle çağırıyor. Yanıt vermiyor. Gerçekten uyuyor belki de. Uykusunda da ölmüş olabilir. Tüylerini ürpertiyor bu düşünce Güçlükle ayağa kalkıyor ve soluk alışını dinliyor. Rahatlıyor. Uyuyor yalnızca. Birkaç kaba sözcük mırıldanıyor. Onu korkutmuştu. İyi bir şey değil bu. Karısının onda böyle bir heyecan uyandırmaya hakkı olmadığını düşünüyor. İşte bu yüzden sevgisi pürtüklü; içine sıkışıyor ve canını acıtıyor. Lambayı yakıyor. Canı sıcak bir çay içmek istiyor, ama istemeye çekiniyor. Çay isterken sert bir ton kullanacağını biliyor. Tam çay hazırlamasına gereksinim duyduğu bir anda uyuduğu için kızıyor ona. Tatlı tatlı uyandırabilir onu oysa, ama istemiyor. Ondan daha güçlü. Ona karşı hiçbir zaman nazik olmamıştı; ama bundan sonra birdenbire de öyle olamazdı. Anlamayacaktı bunu. Üstelik kendisi için de bir hata, yanlış bir adım olurdu.

Çakıllı, upuzun, belirsiz patikalara ben-

zer kış mevsiminin ikindi vakitleri. Kolayca yitirebilir insan kendisini; garip ve ürkütücü rastlantılarla karşı karşıya kalır. Eller çıkar sisin içinden, ya da ağaçlar ve çekerler sizi karanlık yerlere doğru. Çalılar hareket ederler ve yanlarında götürürler buldukları her şeyi.

Bitmez tükenmez ikindi vakitleri. Belki de bu yüzden uyuyor; derin bir uykuya bırakıyor kendisini. Öğle uykularına yatmıyor; gizleniyor, hiçbir yere varmayan bu patikalardan birine sapmak zorunda kalmamak için. Korkunun uykusu bu. Birşeylerden uzaklaşmak gerçeğine engel olmak için hızlı hızlı atıyor kalp. Kötü bir uyku bu, çırpıntılı ve korkunç. Bedenin bütün hareketlerini duymak zorunda kalındığından başlayan kaygı; soluğu dinlemek, nabızları saymak ve her an durabilecek eski bir makina gibi düşünmek bedeni.

Kapıya vuruyor birisi. Başını kaldırıyor, göz kapakları yarı inik. Temizlikçi kadın çıkıyor dış kapıyı açmaya. Gelen Krimo, yardım önermek için arada sırada uğrayan bir taksi şoförü. Rif'ten gelmiş, sinirli görünümlü bir adam. Yağmurdan sırsıklam olmuş bir halde giriyor odaya. Ayakkabılarını çıkarıyor, selâmlamak için eğiliyor:

"Havayı görünce, arabaya gereksiniminiz olur diye düşündüm."

"Havayla ne ilgisi var? Sana artık gelme-

meni söylemiştim. Dükkânıma günde iki kez yürüyerek gidip gelebiliyorum hâlâ. Rifçe konuşmak için gelmediysen eğer ...İspanyolcayla aynı zamanda öğrenmiştim bu dili. Güzel bir dil, biraz sert, yöresi gibi... ama doğrudur, biraz da kaba."

"Biliyorsunuz, efendim, oğlunuz bu iş için bana para ödüyor. Ben geliyorum ve siz de, istediğinizi yapıyorsunuz. Rif konusuna gelince, yirmi yıldır oraya ayak basmadım."

"Beni anla biraz. Senin gibi, oğlum da sanıyor ki, ben artık küçük bir arabaya konulacak yaşa geldim."

"Size hizmet etmek için önerdiğim küçük bir araba değil ki; Almanya'dan ithal edilmiş 200 dizel bir Mercedes."

"O zaman, bu her şeyi değiştirir! Otur, bir fincan kahve iç... Neşen yerine gelsin diye Brezilya'dan ithal edilmiş ve İspanya'da kavrulmuş kahve!"

"Hayır, sağ olun. Ben kahve sevmem ve pek de vaktim yok. Hava bozulunca, işler iyi gidiyor."

"Evet, yanlış anlamadıysam eğer, sen çalışıyorsun, sanki beni dükkâna götürüyormuş gibi... O zaman, bir kahve ve bir sigara molası. Daha yeni başladık, şöyle otur rahatça ve bana gülünç bir öykü anlat, çünkü eğer sahip olduğun bu kafayla müşterilerini güldüremiyorsan, işin bitik demektir; taksin işlemez ar-

tık ya da keyifsizlik yaratır ki, bunun da sonu kötü olur!"

Oturuyor Krimo, bir fincan kahve alıyor ve gülmeye başlıyor.

"Meksika Sokağına gelmiştik, tam da kırmızı ışığın önünde. Tetouan Mahallesine varmam için on dakika vardı. Cimri bir adamın öyküsü bu..."

"Ah! Cimriler! Şeytanın çocukları; tanırım onları; düşmanlar. Bir savaş vardır onlar ile benim aramda. Dayanılmazlar. Zaten onları tanırım; size el uzattıklarında, birşeyler yitirmek korkusuyla hemen çekerler onu."

"Ama bu, annesini yeni yitirmiş bir cimri. Arkadaşlarına bundan söz ediyor, üzüntüsünü ve kederini anlatıyormuş ağlayarak: "Zavallı ben! Beklenmedik bir anda öldü gitti ve bana..." Nesi vardı? diye sormuş arkadaşlarından biri. "Ah! Yalnızca altın bir kolyesi ve bir bileziği vardı!"...

"Ben bu öyküyü pek komik bulmadım; korkunç. Bu kişi, büyüklerinin hayır dualarının değerini bilmiyormuş. Sen bilirsin, eğer anne ve baban sana beddua okurlarsa, yalnızca kötülük kazanına düşmekle kalmaz, Allah tarafından burada da, orada da cezalandırılırsın. Ben her zaman onların hayır dualarını almaya çalıştım ve çocuklarıma da, görevlerini yerine getirmemiş olsalar bile, hayır duaları okudum. Ben böyleyim, çünkü gençliğimde,

annemin, evlendiğinin ertesi günü Fas'tan ayrılan ve zengin olmak için karısıyla birlikte Melilla'ya giden ağabeyim yüzünden çok acı çektiğini gördüm. Ağabeyim gitmiş, on bir yıl boyunca bize hiçbir haber göndermemişti! On bir yıl, yokluk ve acıyla dolu! Adresi de yoktu. Nador'a mı, yoksa Melilla'ya mı yerleşmişti, bilinmiyordu. O sıralar Fransız işgalindeki Fas ile İspanyol işgalindeki Fas arasındaki iletişim zordu. Bu uzun ve bitmek bilmeyen bekleyişte bütün gençliğini yitirmişti. Bekleyiş değildi bu, hastalıktı. Annem, kardeşim ve beni, kentin dışında bulunan, terk edilmiş, vahşi bir bahçe görünümündeki bir yere gönderirdi. Büyücülerin bahçesi denirdi oraya. Bir su kaynağı vardı orada, tam bir kuyu gibi, ama o kadar derin değil. Sanırım oranın adı Ain Ben Diab. Söylenceye göre, ortadan yok olanların kuyusu, yitenlerin kovuğu. Akşamleyin, günışığının belirsizleştiği bir anda oraya gitmek ve beklenilen kişinin adını bağırmak yeterli olurmuş. Önce uzun uzun adı bağırırsınız, sonra da kulağınızı kabartırsınız. Eğer kuyudan yankı gelmezse, çağırılan kişi sesi duymuş demektir. İşte böyle! Ben de çok inanmıyordum, ama annem her geçen gün aklını yitirircesine sanrılar görmeye başlayınca – her yerde oğlunu görüyordu – ona boyun eğdik. Çağrılarımız duyuldu mu, duyulmadı mı bilmiyorum, ama

bir sabah vakti, ağabeyim çıkageldi. Tan ağarıyordu. Annem, onu görünce hâlâ düş görmekte olduğunu sanmış, gülümsemiş, sonra da bayılmıştı. Onunla konuşamamıştı bile. Üzüntüsünden ölmüştü biraz sonra. İşte, Krimo, gidebilirsin artık. İşte geldik, görüyorsun Tetouan Mahallesini bile geçtik. Beni şurada, sokağın köşesinde bırakabilirsin. Haydi, Allah razı olsun!"

Ağır bir sessizlik egemen evde. Cüzdanını çıkarıyor ve parayı sayıyor. Yüz elli iki dirhem. Çalınmıştır diye düşünerek sayıyor yeniden. Beş tane yüz dirhemlik kâğıt para anımsıyor. Telefon parası diye üç yüz sekiz dirhem ödemişti. Nereye gitmişti kırk dirhem? Fitil kutusunun parası. Kutuyu ve reçeteyi çöp kutusuna attığını unutmuştu. Bu tür ilaçlara ve hastalığa sövüyor, cüzdanı yastığın altına koyuyor ve uyumayı deniyor. Uykusu yok, yataktan kalkıyor ve su kaynatmak için mutfağa gidiyor. Nihayet kendi kendine çay yapmasının daha iyi olacağına karar veriyor. Sabırsızlanıyor, ölçüleri şaşırıyor, çaydanlığı tutarken az daha yanma tehlikesi geçiriyor. Çay içerken, daha az yalnız hissediyor kendisini.

Zamanın akışını değiştirmek, bu bitmek bilmeyen günden sağ salim kurtulmak için ne yapılabilir? Çevresine bakıyor. Eşyalar ha-

reket etmemişler. Yine de kafasının içinde bir harekete, durmadan süren bir sallanma, sonunda onun yarım baş ağrısına neden olacak bir tür oyunun varlığını duyumsuyor. Yarımcalı bir yaşlı, o. Anımsamıyor ilk baş ağrısını. Kimileri nasıl bir altıncı parmakla doğuyorlarsa, kendisinin de belki yarım baş ağrısıyla dünyaya geldiğini düşünüyor yazgıya boyun eğercesine. Alna yerleştirilen ve bir mendil ile sıkı sıkı bağlanan patates kabukları türünden geleneksel reçeteler yanı sıra teskin edici ilaçları, aspirin ve ağrı kesicileri de tanıyor.

Yaşla birlikte, yarım baş ağrısı hafifler ve etkisini yitirir. Ama baş ağrılarının anısı acı veriyor ona bugün. Onları düşünmek daha hassaslaştırıyor onu; bir acının anısının da bir acı olması şaşırtıyor onu. Kafasının içini kurcalayan oyunu artık düşünmemeye çalışıyor, bu tür anılardan uzaklaşmayı deniyor. Bunun soyaçekimden kaynaklandığını söylüyor kendi kendisine. Gözlemleme yeteneği ve durmadan eleştirme merakı gibi yarım baş ağrısı da babadan oğula geçermiş. Babasını görüyor tekrar, başı ellerinin arasında, acı çekerken; oğullarını görüyor, nice dertlerden yakınırken; sonra kendisini görüyor, kafasının içinde, mekanik bir düzenlilik ile sinirlerine batan iğneler ordusuna karşı koyarken...

Adres defteri açık. Uyuşmuş elleriyle çeviriyor sayfaları. Parmağı bir adın üstünde duruyor: Zrirek. Gülümsüyor. Bir umut ışığı. Onun berberi, Zrirek. Adı böyle, çünkü gözleri mavi. Kısa boylu ve kurnaz. Herkes hakkındaki her şeyi bilir. Herkesin dosyasını ezbere bildiğini ileri sürer. Kendisinde gayrimeşru çocukların listesinin olduğunu söyler şaka yaparak. Gençliğinde sünnetçilik yapıyordu. Sağ elinin başparmağının tırnağını uzun ve sivri bırakmıştı. Çocukların cinsel organını bir makasla kesmeden önce üzerine işaret çizmek için kullanırdı bu parmağını. Komik biri Zrirek, ama kötü dilli ve hilekâr. Herkes hakkında kötü şeyler söyler, ama bunu şakacı bir tonla yaptığında da kimse onu takmaz. Alayları yaralayıcı olur. İşte buydu onun altın ipliklerle işlenmiş kaftandan gerçeği.

"Beni yakışıklı yapmak için gelir misin hemen?"

"Hâlâ saçlarının olduğuna emin misin?"

Çıplak başının üstünde gezdiriyor elini. Birkaç yitik saç teli yerinde duruyor her şeye karşın. Sayıyor onları. On dokuz!

Kuruntuya kapılmaksızın bekliyor Zrirek'i.

"Hiç saç yok artık! Çöl olmuş bu! Fakat bu, sakın durmadan düşünen ve işleyen bir zihnin belirtisi olmasın? Saçlarımı birdenbi-

re yitirmedim ya... Bunlar, saçlarımın içinde, itişip kakışarak kendilerine yol açmış düşüncelerim. Her geçişte – her fırtınada –, birkaç saç teli düşmüş olmalı!"

Berber değil gelen, Bouida, hurdacı. Ona Bouida derler, çünkü bir yumurta gibi oval bir yüzü vardır. Otururken, tuhaf bir biçimde sallanır. Birçok karısı ve çocuğu olan bir kuzen oğlu. Onları nasıl doyuracağını bilemiyor artık. Hiçbir zaman yakınmaz. Bir gün kızlarından birinin fahişelik yaptığını öğrenince, yarım felç inmişti bedenine. Sözcükleri tam olarak söylemekte güçlük çekiyor. Gözleriyle konuşuyor hâlâ. Acı ve merhamet dolu gözleri. Gülümsediğinde bile, bakışlarının derinliğinde büyük bir hüzün var. Otururken, sallanmamaya çalışıyor, çünkü bunun insanları kızdırdığını biliyor. İki tane elma çıkarıyor çantasından.

"İyi bilirsin, bir elmayı ısırmak için dişlerim yok artık! Sağ ol. Karıma vermek için saklarım onu..."

İkisi de birer dilsizmiş gibi sohbet ediyorlar. Neşelendiriyor bu onları. Çay içtiler. Bouida bir pipo kif[1] içiyor. Dumanın hasta arkadaşını rahatsız ettiğini biliyor. Pipoyu söndü-

1. Kif, hint keneverinden elde edilen, tütüne karıştırılarak esrar gibi içilen bir çeşit toz. (Çev.)

rüyor, onun alnını öpüyor ve salına salına gidiyor.

O eski güzel zamanlardaki gibi yıkanmak istiyor: Bütün bir sabahı hamamda geçirmek. Yıkanmak ve dinlenmek. Uzun uzun abdestini almak ve dinlenme salonunda sızıp gitmek. Düşlüyor ve sıcağın ve dumanın yoğunluğuna dayanamayacağını biliyor. Astım krizlerinden sonra, kendisine yasaklanmıştı hamam. Evin içinde o ortamı yaratmaya çalışmış, ama başarısız olmuştu. İyi yıkanamıyor, duş sistemine alışmayı beceremiyor; küveti sıcak suyla dolduruyor ve içine yerleşiyor. Karısı yardımcı oluyor onun tuvaletini yapmasına. Karısına karşı kibar olmak yerine, kötü davranıyor. Başkalarına muhtaç olmaktan hoşlanmıyor.

Bir 'şerife' karısı; Hazreti Muhammed'in soyundan geliyor. İstese, bir evliya olabilirdi. İyilik dağıtan, becerikli biri olarak tanınıyor; örneğin yalnızca kötü gözleri uzaklaştırmakla kalmaz, nazarı bile insanın içinden çıkartabilir. Birçok kez, nazar değmesinin iki belirtisi, ateş ve halsizlik hissettiğinde, onun ivedi yardımına gereksinimi olmuştu. Elinde yaprakları ateşe tutulmuş bir defne dalı, kötülüğün yorgun bedenden çıktığını, kendisini geçtiğini, sonra da esnemeler ve gözyaşlarıyla yokolduğunu hissedinceye kadar dualar okur. Kötü gözlerin tamamen yok olması için, 'şeri-

fe'yi birkaç kuruş ya da bir tutam tuz ile ödüllendirmek gerekir. O ise, karısına tuz ile 'ödeme yapardı.' Daha cömert bir davranış beklerdi elbette karısı.

Kuşkuculuğuna, bilime olan tutkusuna karşın insanı inandıran ve hasta olmadığı duygusu uyandıran bir ikili aldatmacadan başka bir işe yaramayan kocakarı ilaçlarıyla iyileşmeyi yeğlemişti her zaman!

Adres defterini açıyor yeniden. Hasan'a rastlıyor: 314.21 ve 364.50; sonra da Hüseyin'e. Bunlar, onun yıllardır görmediği çocukluk arkadaşları olan ikiz kardeşler. Tam telefon numarasını çevireceği anda duraklıyor biraz; ikisinden birinin bir araba kazasında öldüğünü anımsıyor: bunun hangisi olduğunu bilmiyor:

"Hiç kuşkusuz korkunç derecede benziyorlar birbirlerine. Kuran okulunda birlikteydik. Herkes onları karıştırırdı; öğretmeni de çıldırtırlardı. Her zaman oyun oynarlardı bu karışıklıktan yararlanarak. Onları çok severdim, ama birbirimizi yitirdik. Onlar da bu rüzgâr ve nem kentine gelmişlerdi. Ellili yıllarda Amerikan mallarıyla zengin olmuşlardı. Hangisinin yaşadığını nasıl bilebilirim? Yine de telefonu açıp, Kazablanka yolu üzerinde, bir kamyonun altında ezilen Hasan mıydı, yoksa Hüseyin miydi diye soramam ki? Yanlış yapıyormuş gibi davransam. Hayır, bu-

na cesaretim yok. Böylece bir değil, iki dosttan da yoksun kalırım. Ne yazık bana. Peki, eski komşum Moşe'yi arasam? Artık kumaş satmıyor; işini değiştirdi, sanırım gayrimenkul alım satımıyla uğraşıyor. Uzun süre oluyor onu görmeyeli. Bürosunu arayabilirim. Belki de Kanada'ya ya da Fransa'ya gittiğini öğreneceğim. İsrail'e göçmediğine eminim. Bin dokuz yüz altmış yedi haziranında gitmeyi denemişti, ama burada kaldı. Bütün o haziran ayı boyunca Cebelitarık'a yerleştiğini anımsıyorum. Museviler ile Araplar arasındaki savaşın bitmesini beklemişti orada. Bana, ülkesini hiçbir zaman terk etmeyeceğini söyler ve İsrail'e gidip yerleşmek için her şeylerini bırakmış ve bu vaat edilmiş cennet topraklarında düş kırıklığına uğramış kuzen ve dostlarının başına gelen kötü olayları anlatırdı. İyi bir insandır Moşe. Onunla olan ilişkilerimi korumadığını için pişmanım. Şimdi ne durumdadır acaba? Mutlu bir büyükbaba olmuştur herhalde, evine kapanmış, hasta, fakat çevresinde çocukları ve torunları toplanmış olabilir. Acaba o da bütün dostlarını yitirdi mi? Kuşağın sonuncusu, ardı ardına onların yitip gidişini gören biri mi? Gün geçtikçe telefon defterindeki adları çiziyor olmalıydı. Beklenmedik yalnızlığın o acımasız duygusundan korunabilmişti. Oysa ben, kendimi düzenli biri sanırdım. Arkadaşlarımın değil,

ailemin adres defteri ve belleğiydim ve öyle kaldım. Ailenin sorunlarıyla uğraşmaktan, arkadaşlığı ihmal ettim. Oysa, kuzenlerimden daha büyük bir sevgi duyuyorum arkadaşlarıma. Kuzenlerim arasında dost olmayı başardığım çok az kişi var. Ailenin sevgiden çok görev bilinci ile birleşmesini istedim her zaman. Babam, ölmeden önce, dağılmayacağımıza ve özellikle de aile ilişkilerini canlı tutacağımıza söz almıştı bizden. Ben, onun isteğini yerine getirdim. Bunu yapan tek kişinin de ben olduğunu sanıyorum. Parçalarda ve oyunda yanıldığımı anladığım güne dek, bütün zamanımı yapılması olanaksız bir yap bozun parçalarını toplamakla geçirmişim izlenimine kapılıyorum hep. Babam, bizi bu yararsız görevden uzaklaştırabilirdi; bizi büyük yolculuklar yapmaya ya da güzel öğrenimler görmeye yüreklendirebilirdi. Oysa, bizi küçük ticaretin vasatlığı içinde, her türlü tutkudan uzak, birleşmek ödeviyle baş başa bırakıp gitti öte dünyaya. Yarım yüzyıldan fazla bir süre geçmiş olsa bile, birleşemedik ve aramızdan hiç kimse de zengin olamadı. Fas'tan dışarı çıkmadık hiçbir zaman ve adlarımızı kurtarmak için çocuklarımız olmasaydı, başarısız bir aile olup çıkacaktık. Oğullarımla övünüyorum ben, ama onlar, benimle övünüyorlar mı? Kuşku duyuyorum bundan. Hemen de annelerinin yanını tutmuşlar. Ona bir şey

olmasa bile savunuyorlar onu. Alıştım her yerde bu kayırıcılığın egemen olmasına. Bana acı veriyor bu; hatta bazan ağlamak geliyor içimden. Hangi noktalarda haksız olduklarını ve yan tuttuklarını anlayacaklar mı? İyi çalışıyor mühendis olanı; babasının sağlığından çok çocuklarınınkini düşünüyor. Bu doğal. Öteki daha çok üzüyor beni. Annesinin ona anlattıklarına hemen inanıyor. Haksızca davranıyor bana karşı. Benimle konuşsa, sohbet etse, bana yolculuklarını ve başarılarını anlatsa çok sevinirdim. Onun ağzından çok gazetelerden ve komşulardan öğrenmek zorunda kalıyorum onun hakkında söylenenleri. Arkadaşı, sırdaşı olmak, ona öğüt vermek isterdim. Oysa o, benden hiçbir zaman öğüt istemez. Bana danışmaz. Sohbet etmeyi bile beceremiyoruz ki... Ben ona sorular soruyorum. O da bana evet ya da hayır diye yanıt veriyor. Bana kızıyor. Biliyorum bunu. Ama ben, iki çocuğumla gurur duyuyorum. Mühendis olanı da, sanatçı olanı da seviliyor ve sayılıyor. Onlara aile bağlarını korumayı öğretmeye çalıştım. Çekingenler. Bu yolda izlemiyorlar beni. Belki de haklılar."

"Orası, yaşlıları kapattıkları yer, temiz bir ev; küçük, temiz bir bahçesi ve temiz hemşireleri var. Bizim evde, sakız çiğniyor hastabakıcı kadın ve ter kokuyor. İğne saatinde, üzerime eğildiğinde, burnumu tıkıyo-

rum. *Una casa de descanso* bir huzurevi değil bizim ev, hâlâ insanoğluyla ilgili kuruntularla dolu, aptal yaşlılar için bir tavuk kümesi sanki. Ne mutlu ki, bizim ülkenin zenginleri, yaşlılar için yurtlar yapmayı akıllarına getirmediler. Belki de bu yüzden mezarlıklarımız, Avrupalılarınkinden daha güzel, apaçık, yaban buğday tarlaları gibi. Kente bakan bir tepeye gömerler genellikle ölüleri. Hatta ölüler bizi gözlüyor derler. Toprak hep aynıdır, güneşli, zeytin ağaçlarıyla süslü bir tepede de, mermer döşenmiş bir park yerinde de... Aynı tada sahip toprak; aynı nemi, aynı böcekleri, aynı solucanları ve kökleri barındırıyor. Ne fark eder yeri? Güneş, yalnızca bir düş. Gidin, sorun taşlara, yağmur mu, yoksa kızgın bir güneş tarafından mı kamçılanmayı isterler."

"Beni korkutuyor bir düş. Biraz önce gördüm onu, uyanıklıkla uyku arasında. Unutmak için söz ediyorum ondan, çünkü gerçekle karışan ısrarcı bir düş, bu. Ölmüş olduğumu gördüm. bütün aile koşup gelmişti. Fas'takiler, Kazablanka'dakilerden daha önce gelmişlerdi. İkindi namazı geçmesine karşın, gömülmemiştim hâlâ. Uzakta oturanları bekliyorlardı. Bu arada uyanmıştım. Kimse de şaşırmamıştı. Kendi cenaze törenimin hazırlıklarıyla ilgili konuşmalara katılmıştım. Fas kentinde gömülmek arzusunu dile getiriyor-

dum. O kentten hiç hoşlanmayan çocuklarıma sorun olmuştu bu. Her zamanki inatçılığımla konuşuyordum. Hiç de büyük bir hüzün yoktu bütün bunlarda. İnsanlar her şeye karışmamı doğal karşılıyorlardı ve kimse de bana karşı çıkmıyordu. Ya da beni görmüyorlar ve duymuyorlardı. Birinden ötekine koşuyordum ben de ve kimse de ne şaşkındı, ne de korkmuş. Ölmüş olsam bile, her şeye ilişkin görüşümü söylemeyi sürdüreceğimi ve karşı çıkacağımı anlıyorum; hiçbir şeyi oluruna bırakmayacağım. İşte bu düşten çıkardığım kesin ve kararlı sonuç."

"Ben tam bu düşü görürken, iç dünyası allak bullak olmuş, titreyen karım, beş yıl önce ölmüş olan en sevdiği küçük erkek kardeşinin kendisini almaya geldiğini söylüyor bana. Her şeyin bembeyaz olduğu bir düşte ona elini uzatıyormuş kardeşi. Bunun insanı yanıltmayan bir belirti olduğunu söylüyor. Hazırlığını yapması gerek. Beni korkuttu, çünkü beyaz çiçeklerle işli, yeni, beyaz bir çarşaf çıkardı ciddi ciddi. Nemi ve kapalı oda kokusunu dışarıya atmak için onu odanın içine yaydı. Bir an için, bu beyaz çarşaf, onun kefeni vardı onunla benim aramda. Ben, hiçbir şey hazırlamamıştım. Mekke'de ya da Medine'deki Muhammed'in mezarı başında gecelemek için bu kumaş parçasını gönderen imanlı kadınlara özgü küçük ayrıntılarla alay ediyo-

rum. Kadınlar, özellikle yaşlandıklarında, öte dünyayla ilgili hazırlıklar yaparlar hep. Duyuyorum onu, dualarından sonra ellerini göğe doğru kaldırırken: Öylesine bir saflık bu; satacak şeyi kalmamış bakkalın küçük hesapları! Bunun beni güldürdüğünü söylemeliyim. Ben güldükçe, o da sinirleniyor. Onu sinirlendirmekten hoşlanıyorum, çünkü nüktelerden hiç anlamıyor. Bana öyle geliyor ki, azıcık bir korkusu var ölüme karşı. Rahat ve yazgısına boyun eğmiş biri gibi söz ediyor ondan. Orada annesine ve kardeşlerine kavuşacağını düşünüyor. Ben eminim, orada kimseyi bulamayacağım, ne bir arkadaşım, ne de anne ve babamı... Böylelikle artıyor yalnızlığım. Sonsuza dek uzayacakmış gibi göründüğünden ağırlaşıyor. Bunu bilmek isterdim. Yine de Japonlar gibi yapmayacağım ve açlık, soğuk ve yırtıcı kuşlardan gelecek ölümü beklemek için Tubkal'ın tepesinde, bir hasırın üstüne bırakmayacağımı kendimi. Toprağın altında, karıncaların etlerimi yemeleri hiç umurumda değil, ama soluk alabilmeme karşın yırtıcı kuşların gözlerimi oymaları; işte bu düşünce ve bu imge dayanılmaz geliyor bana. Beni güldürüyor hatta. Diyecekler: "Bu hâlâ ölmemiş, şimdi de dağa çıkıyor!" Günleri sayacaklar, hava durumunu gözden geçirecekler ve kötü hava koşullarında bir insan bedeninin en azından yirmi gün yirmi gece da-

yanabileceğine karar verecekler! Artık Japonya'da bile uygulanmıyor olmalı. Japonlar intihar ediyorlar. Bizde bu yasak. Tanrıya ait yaşam ve ölüm. O, verdiğini istediği zaman geri alır. Ben, olayların böyle yorumlanmasını yeğlerim. Gerçek ya da düşsel olsa da, mantıksal birşeyler var bu imgede. Cennet ve cehenneme gelince, herkes kendisine göre birşeyler uyduruyor. Cehennem varsa eğer, birçok kez bana saldıran serseri takımını oraya göndermek isterdim, çünkü yürürken zorluk çekiyordum. Bir tane on beş yaşında olanı var, cellabemin başlığını çekmiş olan çocuk; beni yere düşürmüş, sonra da gülmek için gizlenmiş suç ortaklarını çağırmıştı. Elimden geldiği kadar bastonumla savunmuştum kendimi. Küçük duruma düşmüştüm. Başkaları bana polise şikâyet etmemi önerdiklerinde, reddettim. Saldırganlıklarını arttırmalarından ve bana daha çok kötülük yapmalarından korkuyordum. Bu olayı hiçbir zaman anlatmadım çocuklarıma. Babalarının serseriler tarafından korkutulduğunu görmek ne aşağılayıcı bir şey! Onları cehennemde görsem keşke. Yaşamın cehennemini yeğlediğimi itiraf edeyim. Onların oraya kapatılacakları günün gelmesini umut ediyorum. Cennete gelince, onu, yirmi yaşındayken tanıdığıma ya da daha doğrusu görür gibi olduğuma inanmışımdır. Büyük bir kapı vardı, yeşil, kır-

mızı ve sarı renkli bir tarlanın ortasına yerleştirilmiş. Kapı aralıktı. Güzel elbiseli genç kızların bisiklete bindiği bembeyaz bir evren içindeki çok parlak bir ışığa doğru açılıyordu. O gün, bir gözyaşı, bir tek gözyaşı süzülmüştü yanaklarımdan. İşte buydu, mutluluk."

Yağmur durmuş ve rüzgâr dinmiş. Mahallenin kahveleri dopdolu. Duman yüzünden camlar buğulanmış. Kafalar seçilmiyor, ama gürültüler duyuluyor. Hiç kuşku yok. Televizyonda bir futbol maçı var. Tanca'da, İspanyol ve İngiliz kanalları alınıyor. Özel anten kurdurtmak olanakları olmayanlar, konuşmak için değil, maçları izlemek ve bir stadın sıraları üstünde oturuyormuş gibi aynı coşku ya da aynı öfkeyi yaşamak için bulunuyorlar kahvede.

Kulağını kabartıyor ve büyük bir sevinç çığlığı duyuyor: Hey!

Bir topla aklını yitiren bu kalabalığa katılmak istemişti. Onun tanımadığı, ama tanımayı arzuladığı bir tutku, bu. Gözünden bir şey kaçıyor. Ve ne olduğunu anlatmakta güçlük çektiği bir durumda bulunmaktan hiç hoşlanmıyor. Kendisine kadar ulaşan yankıdan dolayı ne yapacağını bilmiyor. Ellerinin arasına tutuyor başını, kulaklarını koruyor böylece. Oyunu sevmiyor. Tehlikeden korkuyor. İşte bu yüzden büyük işler kenti Kazablanka yerine, sessiz ve eski görkemini yitir-

miş bir kente, Tanca'ya yerleşmişti.

"Düşünmeyi bırakmam gerek. Artık düşünmeyeceğim. Her şeyi oluruna bırakacağım. Siliyorum her şeyi aklımdan: Tehdit eden iğneler ve saplantılarım. Daha az şiddetli esiyor rüzgâr. Yine de pencereyi ve kapıyı açmayı başardı. Ayağa kalkıyorum. Rüzgâr nemli değil artık; hatta hoş biraz; kuzeyden gelen sıcak bir rüzgâr, bu. Gökyüzü açık. Renk değiştirmiş. Nereye gitmiş o grilik? Mavi gökyüzü. Hava güzel. Yaza girdik. Şekerleme saati geldi. Çok az insan var sokaklarda. Quévedo Sokağından iniyorum. Çok güçlü günışığı. Gözlerimi kırpıştırıyorum. Bisiklete binmiş genç bir kız geçiyor. Rüzgâr kabartıyor etekliğini ve onun sarı saçlarıyla oynuyor. Bacaklarını görüyorum. Çok güzeller. Bana gülümsüyor. Duruyorum ve bekliyorum. Geriye dönüyor, bisikletten iniyor ve bana doğru geliyor. Hiçbir şey demiyorum. Kafamı karıştırıyor gülümsemesi. Yüzü yabancı gelmiyor bana. Onu nerede görmüştüm? Belki de yalnızca bir imge; beni büyüleyen ve başımı döndürten bir güzelliğin ve bir günışığının yayıldığı bir görüntü. Bir düş değil bu. Rüzgârın tatlılığını duyumsuyorum yüzümde; uzaklardan gelen bir şarkı duyuyorum. Bu mu artık hiçbir şey düşünmemek? Hiçbir şey söylemiyorum. Bisikleti uzatıyor bana. Yepyeni. Dengemi yitirmemeye çalışarak bi-

niyorum ona. Dimdik durmakta güçlük çekmiyorum. Oturak ile gidon arasına becerikli bir biçimde yerleşiyor genç kız. Onun sol omzuna yaslanmış başım. Yüzüme vuruyor saçları ve ikimiz birlikte bir çayıra doğru ilerliyoruz, günışığı ve aynalarla dolu bir çayırda..."

Mayıs 1988 – Mart 1989,
Torino – Tanca – Paris.

SON

Tahar Ben Jelloun

TANCA'DA SESSİZ BİR GÜN

Tanca'da odasında yapayalnız bir yaşlı adam. Sessizlik ve rüzgâra tutsak olmuş bir gün. Ev nemli, duvarlak çatlak. Yaşlı adam arkadaşlarına telefon etmek ister, ama arkadaşları ölmüştür. Canı kadın çeker, ama çevresindeki tek kadın evin hizmetçisidir, üstelik çirkindir. Eskiden olduğu gibi eline makası alıp giysi biçmek ister, ama eli titremektedir. Doktorun kendisine verdiği bütün ilaçları tuvalete atıp sifonu çeker. Teslim olmamalıdır. Karşı koyar. O zaman anılar sökün eder: Yüzler, sesler, eski komşuların imgesel saldırısı... Bir sessiz güne, bir sessizlik gününe sığan bir yaşam. Yaşlı olduğunu kabul etmeli midir? Baba imgesinin egemen olduğu bu olağanüstü anlatıda, anlatıcı (yazar), hatır-gönül dinlemez. Bunun üzerine yaşlı adam onu yanıtlamak için söz alır ve ona şimdiye kadar söylemediği gerçekleri mırıldanır: Her babada bir 'oğul', her oğulda da bir 'baba' vardır, ama ne yazık ki aynı anda 'baba ve oğul', 'oğul ve baba' olmak olanaksızdır. *Kum Çocuk* ve *Kutsal Gece* adlı iki romanıyla tanıttığımız, 'Goncourt' ödüllü *Tahar Ben Jelloun*, bu romanında, dünya edebiyatının ana temalarından birini işlerken, ustalığının da doruklarına çıkıyor.

Kapaktaki resim: MATT MAHURIN

ISBN 975.510.336-8